

POLICYSOLUTIONS

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Büro Budapest

A populizmus az új korszellem?

A populista pártok helyzete Európában 2015-ben

2015. október

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
Vezetői összefoglaló	3
Bevezetés	9
1. Mi a populizmus?.....	10
1.1. Mozgalom, politikus vagy párt?	11
1.2. Kommunikációs eszköz, stratégia vagy ideológia?.....	12
1.3. Egy definíció nyomában.....	14
1.4. A definíció kibontása és alternatív definíciók.....	15
1.5. Populizmus: jó vagy rossz?.....	18
2. Populista pártok támogatottsága az Európai Unióban	23
2.1. Helyzetkép 2015 nyarán	24
2.2. A populista pártok támogatottságának trendjei 2014-2015-ben.....	26
2.3. Aktuális trendek az egyes tagállamokban.....	30
2.4. Egyes pártok kiemelkedő eredményei.....	34
3. Stratégiai megközelítések a populizmus kezelésére.....	36
3.1 Ignorálás	37
3.2 Karantén	38
3.3 A populisták témáinak "mainstreamesítése", a fősodor populistásodása.....	39
3.4 Offenzív problémakezelés	41

Vezetői összefoglaló

A Policy Solutions és a Friedrich-Ebert-Stiftung tanulmányának célja, hogy segítse tisztázni a populizmus fogalmát a magyar közbeszédben, és bemutassa, hogy milyen támogatottsági trendek jellemezték a populista politikai erőket Európában az utóbbi években. Fontos hangsúlyozni, hogy elemzésünk az establishmenten kívüli populista pártokkal foglalkozik. A mainstream pártcsaládok populizmus általi “fertőzöttsége” nem képezi a vizsgálat tárgyát.

A populizmus fogalma

A populizmus pontos tartalmának vitatottsága a kutatókat óvatosságra inti a fogalom használata során, de a köznyelvben – akár Magyarországon, akár Európa más országaiban – ez a fajta visszafogottság nem jelenik meg. Politikusok, újságírók és a közvélemény is szabadon osztja a populista jelzőt mindenféle jelenségre, az esetek elsősorú többségében általuk negatívnak tartott folyamatokat jellemezve. **A populista jelző használata a köznyelvben szinte soha nem egy konkrét elképzelés által meghatározott fogalmon alapul, hanem általában pusztán azon, hogy a megszólaló mit tekint politikai értelemben például demagógnak, hatásvadásznak, felelőtlennek, szélsőségesnek.** Az európai köznyelvben – és így különösképpen a progresszív baloldallal szimpatizáló médiában és értelmiség körében – rossz a populizmus "sajtója", mivel rendszerint szélsőjobboldali, euroskeptikus pártokhoz, vagy káros történelmi szereplőkhöz kötődik. **A jelenleg megfigyelhető erősödő populista trend is jelentős mértékben azért vált ki aggályokat az értelmiség körében, mert veszélyezteti az európai integrációs projektet, fokozza az amúgy is erős idegenellenességet és potenciálisan megágyaz autokratikus tendenciáknak,** különösen a még nem kellően konszolidált demokráciával rendelkező országok esetében.

A populizmus nem komplex ideológiai rendszer, amelyre egy teljeskörű társadalmi struktúrát lehet alapozni, mint amilyen a liberalizmus, a szociáldemokrácia vagy a konzervativizmus. **Ezekkel szemben a populizmus az, amit több kutató is "thin ideology"-nak, azaz „keskeny ideológiának” nevez,**¹ amelynek egy "korlátozott magja van, amely a politikai fogalmak szűk köréhez kapcsolódik".² Konkrétumokra lefordítva ez azt jelenti, hogy nincs például populista egészség-, oktatás- vagy adópolitika. Egy adott populistának természetesen lehetnek

¹ Stanley, Ben. The thin ideology of populism. Journal of Political Ideologies, Volume 13, Issue 1, 2008, 108. oldal.

² Michael Freeden. Is Nationalism a Distinct Ideology? Political Studies, 46: 4, 1998, 750. oldal.

fix viszonyulásai ezen témákhoz, de nem ezek az ideológiai viszonyulások kötik őt össze a többi populistával, és nem ezek választják el a többi, nem-populista szereplőtől. **A populista ideológia szűk kereteiből következően a populista/nem-populista felosztás nem értelmezhető a hagyományos bal-jobboldali keretben. Nemzetközi szinten éppúgy elképzelhető, hogy egy populista párt a szociális egyenlőségért és a társadalmi befogadásért küzd, mint hogy az egykulcsos adót, az EU-ból való kilépést és a kisebbségek kirekesztését tűzi zászlajára.**

Az ideológiai alapvetés, amiben a populizmust elemző akadémiai tanulmányok jelentős része egyetért, az elit és a nép szembeállításának centrális jelentősége a populista felfogásban. Bár messze nem minden kutatás redukálná a populizmust erre a kérdésre, abban azonban jelentős részük egyetért, hogy ennek minimálisan van szerepe, sőt, a legtöbb esetben e gondolat központi jelentőségét is elismerik. A holland kutató, Cas Mudde sokat idézett *The Populist Zeitgeist* című tanulmánya, amely a kurrens populizmus kutatás egyik meghatározó műve, a következőképp foglalja össze a jelenséget: a **"populizmus egy olyan ideológia, amely úgy véli, hogy a társadalom végeredményben két homogén és egymáshoz antagónisztikusan viszonyuló csoportra oszlik, a "tisza emberek" és a "korrupt elit" csoportjaira.** [A populizmus] szerint a politikának az emberek általános akarát kellene tükröznie"³. **Kriesi és Pappas szerint a kommunikáció szintjén "a populizmus mint ideológia konkrét diszkurzív sablonokban nyilvánul meg, amely az ellenségek kijelölését, valamint a barátok közösségének megerősítését szolgálja."**⁴ Végül pedig mint stratégia a populizmus egy eszköz, egy módszer a karizmatikus vezetők számára a hatalom megszerzése érdekében.

Az elit ellen irányuló jellegénél fogva a populizmus szükségszerűen egyfajta ellenzéki/forradalmi kommunikációt folytat, hiszen mindig a hatalom ellen irányul. Ez az örök ellenzéki megközelítés nyilvánvalóan problematikussá válik, amikor egy populista párt kormányzati szerepet tölt be, különösképp, ha ezt hosszú időn át teszi, aminek következményeképp a hatalommal történő szembeállítása egyre nyilvánvalóbban ellentmond a realitásnak. Ilyenkor a populista pártok egy része belesimul a hatalomba, végeredményben retorikájában és politikájában is a rendszer részévé válik. **Ha viszont a populista változatlanul ragaszkodik az elit-ellenességhez, a saját "underdog" státuszához, akkor muszáj egy háttérhatalom vagy más külső ellenségek képét is szuggerálnia közönsége felé, amelyhez képest a nép véleménye, amelynek kizárólagos letéteményese a populista, elnyomott hangként tüntethető fel.**

³ Cas Mudde. *The Populist Zeitgeist*. Government & Opposition, 39.3, 2004, 541-563. oldal.

⁴ Hanspeter Kriesi és Takis Pappas. *European Populism in the Shadow of the Great Recession*. ECPR Press, 2015.

Általánosságban elmondható, hogy a populizmus létrejötte a demokratikus politika kudarcának köszönhető, és ideális esetben eme kudarc kiköszörülését tudja előidézni. A kudarc oka lehet egyszerű: a demokratikus politika ugyan jól teljesít, de ezt nem képes megfelelően kommunikálni. De a probléma lehet ennél alapvetőbb is: létrejöhet egy olyan helyzet, amelyben bizonyos jelentős társadalmi csoportok érdekei és/vagy véleménye kirekesztésre kerül, vagy a fősodorbéli politika egy-egy lényeges közpolitikai probléma kezelésében egyszerűen, akár jóindulata ellenére is, de kudarcot vall. **Az esetek túlnyomó többségében a populizmust támogatók nem a demokrácia ellen voksolnak, hanem annak egyfajta hiányosságára reagálnak, adott esetben pont annak érvényesülését kívánják elősegíteni. E tekintetben a populizmus jobb esetben a kanári a bányában, ami jelzi, hogy valami nem stimmel, egy korrekciós mechanizmus a képviseleti demokrácia elitje számára, hogy muszáj jobban odafigyelni a választókra, azok mindennapi élettapasztalataira. Ha a hagyományos pártok nem képesek a gyors belső megújulásra, akkor a populista szereplők előtt nyílik meg a lehetőség.**

Populizmus ma Európában

Mára kijelenthető, hogy a populista pártok jelenléte, illetve előretörése nem elszigetelt jelenség Európában, sőt kimondottan elterjedtnek mondható. Ezt már az az önmagában is sokat mondó tény is bizonyítja, hogy 2015-ben az EU 28 tagállama közül 24-ben érték el a közvélemény-kutatásokban kimutatható eredményt a populistaként beazonosítható politikai erők. Vagyis az Európai Unió tagállamainak négyötödében jelen vannak ilyen jellegű pártformációk, földrajzi és gazdasági helyzettől függetlenül.

A tanulmányban vizsgált 24 közül 17 tagországban nőtt a populista pártok összesített támogatottsága az elmúlt bő egy év során, a 2014. májusi európai parlamenti választáson elért eredményükhöz képest. Mindössze 7 olyan tagállam volt, ahol ma kevesebben támogatják ezeket a politikai szervezeteket együttesen, mint közel másfél éve. A változás mértéke természetesen igen különböző az egyes országokban. Ha a kisebb, két százalékponton belüli elmozdulásokat stagnálásnak tekintjük, akkor 12 országban nőtt, 4-ben csökkent, 8 tagállamban pedig nem változott érdemben a populista politikai erők együttes támogatottsága a választók körében. **Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy az elmúlt bő egy év során a populista pártok további erősödése tekinthető az uniós trendnek.**

Összehasonlításképpen, a két legutóbbi európai parlamenti választás között, 2009-ről 2014-re 17 tagállamban bővült a populisták támogatottsága, míg 8 országban csökkent. A nem szignifikánsnak tekinthető, két százalékpontonál kisebb elmozdulásokat figyelembe véve 15 EU-s tagországban nőtt a populisták összesített

támogatottsága és 6 államban szavaztak kisebb arányban ezekre a pártokra összesen, mint 2009-ben. **Vagyis, a két legutóbbi EP-voksolás közötti változásokhoz viszonyítva is a korábbi, erősödő trend folytatását láthatjuk 2015-ben is.**

Az Európai Unióban a 2014 májusában megtartott EP-választáson átlagosan a választók 17,7%-a voksolt populista pártokra, míg ma a reprezentatív közvélemény-kutatási adatok alapján 19,1% tenne ugyanígy. Szűk másfél év alatt tehát európai szinten mintegy 1,4 százalékponttal bővült a populista pártokat támogatók aránya. Bár a 28 tagállamra kivetített alig másfél százalékpontos bővülés első ránézésre marginálisnak tűnik, ám ha figyelembe vesszük, hogy a 2009-es és a 2014-es EP-választások között 13,9%-ról 17,7%-ra, vagyis öt év alatt 3,8 százalékponttal nőtt a populista táborok átlagos támogatottsága, akkor az utóbbi bő egy év változása is más megvilágításba kerül. Továbbá, a hosszabb távú trendet is megerősítik a most összegzett közvélemény-kutatási adatok, amely szerint a populista erők európai szinten 2009-től erősödnek, és ez a támogatottságbővülés 2014-et követően 2015 második felére tovább folytatódott.

Európa-szerte egyetlen, az established pártcsaládokon kívül álló populista párt van, melynek szavazóbázisa meghaladja a 40%-ot: a lengyel konzervatív PiS az EU legerősebb populista alakulatának számít. 30% feletti támogatottsággal a PiS-en kívül két párt, a szeptemberben választási győzelmet arató görög Sziriza és a ciprusi AKEL rendelkezik, amelyek a választók 35,5%, illetve 30,8%-ának bizalmát élvezték 2015 harmadik negyedében.

A populista pártok „elitjébe” tartozik még az Osztrák Szabadságpárt, a francia Nemzeti Front és a Jobbik is egyaránt 26%-os társadalmi bázisával. Előbbiek mellett még három, összesen pedig kilenc európai populista párt szavazóbázisa haladja meg a 20%-ot: az olasz Öt Csillag Mozgalmat a biztos szavazók 22%-a, az ír Sinn Féint 21%, a jobboldali populista Dán Néppártot pedig a választók 21%-a támogatja. Mellettük még a Svéd Demokraták (18%), a spanyol Podemos (16,5%), a lett Nemzeti Szövetség (16%), valamint az olasz Északi Liga (16%) és a Finnek Pártja (15%) alkotja az európai populista élmezőnyt.

Populizmus-ellenes stratégiák

Ahogy nincs konkrét sikeres populista stratégia, hiszen a populizmus sikere azon múlik, hogy képes-e ügyesen megragadni egy valós demokratikus hiányt, úgy nem létezik egy kizárólagosan sikeres populizmus-ellenes stratégia sem. Nyilvánvalóan szerepet játszik az ilyen stratégiák kialakításában a demokratikus deficit, azaz a kezeletlen vagy nem megfelelően tematizált probléma jellege; a populista párt sikere, társadalmi elfogadottsága; a populista párt radikalizmusa; a választási rendszer; a többi párt

reakciója; a média attitűdje; a nemzetközi környezet; stb. A fentiek figyelembevételével a legjellemzőbb válaszreakciók a populizmus kihívására következők:

Ignorálás/Karantén

Bár manapság ez ritka, de az elmúlt évtizedekben a populistákat az általuk felvetett problémákkal együtt gyakran ignorálták, mint átmeneti jelenséget. A populizmus jelenlegi európai sikereit tekintve ez nem hangzik választási szempontból ígéretes stratégiának, arról nem is beszélve, hogy ha abból indulunk ki, hogy a populisták valós problémákat tematizálnak – bár általában leegyszerűsítve és kétes eszközökkel – ez első pillantásra nem tűnik egy nyerő vagy akár megnyerő gondolatnak. Az ignorálást kiegészítheti vagy helyettesítheti egy tudatos politikai karantén a populistákkal szemben, azaz a fősodorbeli pártok dönthetnek úgy, hogy nem hajlandók a politikai diskurzus legitim résztvevőjeként elismerni a populista pártot. Ehhez nyilvánvalóan kell valamilyen szélsőséges álláspont, amit a populista párt képvisel, hiszen az elitellenesség önmagában aligha indokolhatja a karantént. Sem a társadalmi egyenlőtlenség vagy a szigorú költségvetési politika határozott elutasítása, sem pedig a bevándorlás csökkentésére vonatkozó igény önmagában nem minősíthető szélsőségesnek, amennyiben nem társul hozzá uszító retorika, kirekesztés vagy a demokrácia elutasítása.

A karantén stratégiája különösen ki van téve a résztvevők együttműködésének. Aligha marad fenntartható egy politikai karantén, ha egy vagy több jelentősebb fősodorbeli párt nem hajlandó részt venni benne és lényegében elismeri, hogy a populista párt is része a fősodor demokratikus versengésének. Hasonlóképpen a fősodorbeli médiának is támogatnia kell egy ilyen konzekvens fellépést. Emellett nyilvánvaló, hogy a valós problémák elhanyagolása inkább serkenteni fogja azt a reakciót, ami a populizmust táplálja. A karantén lehet pótcselekvés a populisták által hangoztatott valós problémák elkenésére, ami nem szerencsés, még akkor sem, ha nem zárja ki, hogy ettől függetlenül politikailag sikeres lehet a karantén. A karanténnal továbbá az is probléma lehet, hogy erősítheti a populisták áldozati státuszát, az elit arroganciájáról sugallt képet, és ez adott esetben a populisták malmára hajthatja a vizet.

A populisták témáinak "mainstreamesítése", a fősodor populistásodása

A „nagy téma” kapcsán azonban ki lehet fogni a szelet a populisták vitorlájából azzal, ha a fősodorbeli pártok, vagy legalább azok közül egy jelentősebb párt foglalkozik a problémával és beemeli a saját retorikájába. Amennyiben a kommunikációja e téren hitelességet sugároz, úgy egyre nehezebben lesz fenntartható a populisták azon érve, miszerint az elit elhanyagolja a népet mozgató valós problémát, vagy hogy túlzottan elrugaskodott az elit felfogása ezen problémák megértéséhez. A mainstream

populistasodása azonban egy kockázatos játék, több szempontból is. Elsősorban annak a veszélyével fenyeget, hogy a probléma elismerésével együtt a populista megoldási javaslatok is a mainstream részévé válnak, vagy hogy a politikai sikeresség érdekében a fősodorbéli politika átveszi a populisták, adott esetben kirekesztő, idegenellenes vagy szimplán a problémát durván leegyszerűsítő hozzáállását. különösen problematikus lehet az ilyen retorika/kommunikáció átvétele, ha nem párosul hozzá semmilyen valós közpolitikai erőfeszítés vagy szándék, ami azt sugallná, hogy az adott politikai erő valóban komolyan veszi a problémát. Ellenzékben e tekintetben viszonylag tág a játéktér, de egy kormányzati erő esetében hosszútávon visszaüthet, ha nem kínál megoldásokat. Ahogy az imént kiemeltük, itt a legnagyobb kockázat, hogy a rövidtávú politikai haszon érdekében egy nehezen kezelhető problémát a politikai diskurzus középpontjába helyez a fősodorbéli politika, majd elhanyagolja vagy lassan oldja meg, ami a kommunikáció és a valóság közötti szakadékot mélyíti és hosszútávon nem csak legitimálja a populistákat, hanem jelentősen szélesítheti a bázisukat is.

Offenzív problémakezelés

A demokratikus elvekkel leginkább összhangban lévő megoldás a populisták által felvetett problémák elismerése, az aktív vita a populista érvrendszerrel, annak szembeállítás a valósággal, és az abban rejlő túlzások helyreigazítása, valamint a közpolitikai megoldások kidolgozása. Mindazonáltal ez az idealizált megközelítés nem könnyen alkalmazható a gyakorlatban és nem is biztos, hogy akár a politikai elitnek minden esetben megvan a képessége arra, hogy egy ilyen helyzetet megfelelően kezeljen.

A populisták hangzatos és általában radikális lózungjaik ellenére nyilván még kevésbé képesek ezen problémák megoldására, de ez sajnálatosan csak a gyakorlatban derülhet ki, és az gyakran jelentős negatívumokkal jár. Bármit is mond a Jobbik, a roma integráció problémája nem fog megoldódni pusztán rendpárti elemekkel; bármit is mond az AFD Németországban, az euró-t nem lehet "óvatosan" kivezetni és valószínűleg messze nem annyi problémát oldana meg a felszámolása, mint amennyinek a megoldását a párt ettől várja. Az aktív vita, az ígérek megvalósíthatatlanságának leleplezése, és a probléma kezelésére tett saját javaslat kidolgozása a populizmussal szemben mindenképpen egy nemes kísérlet, és amennyiben az alkalmazói komolyan veszik, úgy mindent összevetve ez tűnik a legjobb, és minden bizonnyal a legdemokratikusabb eszköznek a populizmussal szemben.

Bíró-Nagy András – Győri Gábor – Kadlót Tibor

Bevezetés

A populizmus az egyik leggyakrabban használt politikai fogalommá vált az utóbbi években a tudományos életben és a napi politikában egyaránt. A populizmus pontos tartalmának vitatottsága a kutatókat óvatosságra inti a fogalom használata során, de a köznyelvben – akár Magyarországon, akár Európa más országaiban – ez a fajta visszafogottság nem jelenik meg. Politikusok, újságírók és a közvélemény is szabadon osztja a populista jelzőt mindenféle jelenségre, az esetek elsöprő többségében általuk negatívnak tartott folyamatokat jellemezve. A populista jelző használata a köznyelvben szinte soha nem egy konkrét elképzelés által meghatározott fogalmon alapul, hanem általában pusztán azon, hogy a megszólaló mit tekint politikai értelemben például demagógnak, hatásvadásznak, felelőtlennek, szélsőségesnek.

A Policy Solutions tanulmányának célja, hogy segítse tisztázni a populizmus fogalmát a magyar közbeszédben és bemutassa, hogy milyen támogatottsági trendek jellemezték a populista politikai erőket Európában az utóbbi években. Fontos hangsúlyozni, hogy elemzésünk az establishmenten kívüli populista pártokkal foglalkozik. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne fordulnának elő populista ideológiával és eszközökkel operáló pártok a mainstream pártcsaládokban (van ilyen az Európai Néppártban és a Szocialisták és Demokraták képviselőcsoportjában egyaránt), de elemzésünket azokra a pártokra szűkítjük, amelyek a mainstreamen kívülről támadják a mainstreamet. A mainstream pártcsaládok populizmus általi “fertőzöttsége” nem képezi a vizsgálat tárgyát.

Jelen tanulmány három részből épül fel. Első lépésben körbejárjuk a populizmus fogalmát, áttekintve, hogy milyen definíciókat használnak a leggyakrabban a témával foglalkozó szakértők, és melyek azok az alapelvek és jellemzők, amelyek értékrendektől függetlenül összekötik a populista pártokat. A fogalmi áttekintés és tisztázás során arra is kitérünk, hogy milyen pozitívumai és negatívumai lehetnek a demokrácia számára a populista pártok megjelenésének és erősödésének. Ezt követően 2015-ös közvélemény-kutatási és választási eredmények segítségével értékeljük a populista pártok helyzetét az Európai Unióban. Nemcsak azt vizsgáljuk meg, hogy a legutóbbi két európai parlamenti választás között milyen népszerűségi trendek jellemezték a populista pártokat, hanem azt is, hogy a 2014-es EP-választás óta eltelt szűk másfél évben hol és milyen mértékben erősödtek tovább a populista erők. A tanulmány harmadik fejezetében áttekintjük, hogy a mainstream pártok részéről melyek a populizmussal szembeni leggyakoribb válaszreakciók, politikai stratégiák.

1. Mi a populizmus?

A nagy filozófus Isaiah Berlin egy 1967-es konferencia alkalmával "Hamupipőke komplexusról" beszélt a populizmussal kapcsolatban, amelynek lényege, hogy "bár létezik valahol egy cipő a populizmus formájában, nincs láb, ami ebbe belepasszolna".⁵ Berlin szerint a herceg (jelen esetben a tudós vagy elemző) hiába keresi a cipővel a kezében azt a populizmust, ami a plátói koncepciónak megfelel, megtalálni nem fogja.⁶ Stijn van Kessel megfogalmazásában már-már "klisé azzal a megállapítással kezdeni egy populizmusról szóló elemzést, hogy nincs széleskörű megegyezés [a fogalom] meghatározásáról, és azt így időben és térben egymástól eltérő, különböző jellegű szereplőkre alkalmazzák".⁷ Bár a klisék tévednek néha, létrejöttük nem véletlen.

A populizmusról szóló tudományos értekezések jelentős többsége jobbra rezignáltan ismeri el, hogy a fogalom nem definiálható pontosan, több évtizedes kutatás után is ellenáll az egyértelmű határvonal húzási próbálkozásoknak. Klasszikus tanulmánykötetükben Gellner és Ionescu így fogalmazzák meg a dilemmát: "Jelen pillanatban nem fűződhet kétség a populizmus jelentőségéhez. Akár mint doktrína, akár mint mozgalom, nehezen megfogható és ezerarcú. Mindenütt felbukkan, de számtalan és gyakran ellentmondásos formákban. Van bármilyen, ezeket összekötő egységes vonás? Vagy ez a név csak egymástól független tendenciák sokaságát fedi?"⁸

A válasz erre a legtöbb esetben az volt, hogy nincs. A téma egyik neves korai kutatója, Margaret Canovan, arra jutott, hogy nem lehet "tömöríteni ezeket a mozgalmakat egy egységes politikai jelenséggé, egységes ideológiával, programmal vagy társadalmi-gazdasági bázissal".⁹ Ez jelentős mértékben hátráltatja a tudományos kutatást, hiszen a "populizmus illékony természete folytán gyakran kétségbe ejti azokat, akik komolyan kívánják venni".¹⁰

Bár a populizmus pontos tartalmának vitatottsága és homályossága a kutatókat óvatosságra inti a fogalom használata során, de a köznyelvben ez a fajta visszafogottság nem jelenik meg (és persze a tudósok esetében sem mindig). Politikusok, újságírók és a köznép is szabadon osztja a populista jelzőt mindenféle jelenségre, az esetek elsöprő többségében általuk negatívnak tartott folyamatokat jellemezve. A populista jelző használata a köznyelvben szinte soha nem egy konkrét elképzelés által meghatározott fogalomra alapul, hanem általában pusztán arra, hogy a

⁵ Ivan Krastev. Populism Today. Aspen Institute, 2008, 22-23. oldal. Elérhető itt:

http://www.aspeninstitute.it/en/system/files/private_files/2010-07/doc/Asp35_krastev_e.pdf

⁶ Ernest Gellner és Ghita Ionesco. Populism: Its Meaning and National Characteristics. New York: Macmillan Co., 1969, 34. oldal.

⁷ Stijn van Kessel. Populist Parties in Europe. London: Palgrave Macmillan, 2015, 2. oldal.

⁸ Gellner és Ionesco, 1969, op. cit., 1. oldal.

⁹ Margaret Canovan. Populism. New York: Harcourt Brace, 1981, 133. oldal.

¹⁰ Stanley, Ben. The thin ideology of populism. Journal of Political Ideologies, Volume 13, Issue 1, 2008, 108. oldal.

megszólaló mit tekint politikai értelemben például demagógnak, hatásvadásznak, felelőtlennek.

Aki mélyebben akarja elemezni a jelenséget, az nem engedheti meg magának ezt a fogalmi lazaságot. Éppen ezért a fogalom tisztázásának érdekében az elmúlt évek során a témával foglalkozó szakértők sok energiát fektettek a tudományos megközelítések megalapozásába. Ha egy fogalmat, mint egy plátói ideáltípust képzelünk el, akkor egy jól használható definíció két legfontosabb követelménye az, hogy egyfelől ne szabja túl szűkre a fogalom határvonalait, azaz ne rekedjen túl sok eset az elemzett halmazon kívülre, másfelől túl tág se legyen, azaz minél kevesebb olyan esetet öleljen fel, ami (az elméleti) ideáltípus alapján nem tartozna a fogalmi ernyő alá. Az alábbiakban körvonalazzuk, hogy mely elemek mentén próbálják a társadalomtudományok képviselői meghatározni a populizmust, majd mi is állást foglalunk, hogy ezek közül melyik visz a legközelebb egy alkalmazható definícióhoz.

I.1. Mozgalom, politikus vagy párt?

Indulóban el kell döntenünk, hogy ki egyáltalán a populizmus alanya. Ezt a döntést mindig csak az aktuális elemzésre vonatkozólag tudjuk meghozni, mert az nem állítható, hogy a populizmus leszűkíthető lenne egy típusú aktorra. A populizmus megnyilvánulhat mozgalmak formájában, amelyek bár politizálnak, de ezt nem a hagyományos keretek között teszik. Ilyen például a Tea Party, de ilyen az Occupy mozgalom is vagy a Németországban szerveződő, iszlámellenes Pegida. Egyébiránt még abban sincs feltétlenül konszenzus, hogy lehet-e egy mozgalom populista. Nadia Urbinati szerint például a populizmus nem működik egy hagyományos vezetői struktúra nélkül, ezért bár a Tea Party "egy olyan mozgalom, amelynek ideológiájában és retorikájában sok populista elem jelenik meg, de híján van egy olyan vertikális és egységes szerkezetnek [...] amely a populizmust jellemzi".¹¹ Urbinati véleménye a jelen dolgozatban inkább csak az értelmezési keretek sokféleségét hivatott bemutatni, mi a fenti állítással nem értünk egyet, azaz szerintünk a populizmus nem korlátozódik a hierarchikusan felépülő szervezetekre.

Sőt, a populizmusnak mindenképpen van egyfajta mozgalmi kerete, amely szembehelyezi a hagyományos képviseleti demokrácia fő intézményének, a pártoknak professzionalizálódott, felülről szerveződő jellegével – de erre később visszatérünk. A populista jelző alkalmazható egyénekre is, mi több, populista egyének (vezetők) nélkül legfeljebb teljesen elméleti alapon képzelhető el populista szervezet (míg nem-populista politikai szervezet gond nélkül létezhet a gyakorlatban populista politikusokkal is).

---

¹¹ Nadia Urbinati. The Populist Phenomenon. A University of Chicago Political Theory Workshop részére beadott kézirat, 2014, 3. oldal.

Mindazonáltal a jelen elemzés keretében mi is a pártokra fogunk összpontosítani, és nem véletlenül, hiszen "a demokratikus képviselő tekintetében a pártok még mindig a jelenkori európai politika kulcsszereplői."¹² Mozgalmakon keresztül a politikai döntéshozás legfeljebb közvetetten befolyásolható, és a párt az az intézmény, amely képes közvetlen hatást gyakorolni a releváns döntéshozatalra. Magyarországon, ahol az ellenzékiesség az utóbbi években nem ritkán inkább egy olyan mozgalmi kultúrában nyilvánult meg, amely nem képes tevékenységét a pártpolitika nyelvére lefordítani (de legalábbis nem képes a mozgalmár energiát becsatornázni a pártpolitikába, vö. Milla, vagy az internetadó elleni tüntetést követő tiltakozáshullám) ez egy lényeges felismerés: hosszútávon csak a pártpolitikán keresztül érhető el alapvető politikai változás. De ez egyébiránt igaz a nagyon befolyásos Tea Party-ra vagy az Occupy mozgalomra is.

I.2. Kommunikációs eszköz, stratégia vagy ideológia?

Egy másik alapvető kérdés, hogy a populizmus tulajdonképpen kommunikációs eszköz, egy stratégia hatalmi és/vagy ideológiai célok megvalósításához, vagy egy ideológia. A válasz ismét az, hogy ezek a komponensek mind külön-külön léteznek. Más szóval előfordul, hogy nem-populista szereplők (pártok, politikusok, mozgalmak) alkalmaznak populista kommunikációs eszközöket vagy stratégiákat. Mindazonáltal léteznek bizonyos ideológiai alapvetések is, amelyekkel azok azonosulnak, akiket a jelen dolgozat alapján populistának nevezünk. Nyilvánvalóan nehezen képzelhető el, hogy egy populista pártot csakis ideológiai dimenzióban ragadunk meg, azaz hogy egy párt azonosul azzal, amit a tudomány jelentős része populista alapelveknek tekint, de mindezt nem populista eszközökkel propagálja. Bár elsősorban ideológiai szempontból közelítünk a fogalomhoz, azt is valljuk, hogy kommunikáció, stratégia és ideológia összhangban vannak egymással a populisták esetében.

Azért összpontosítunk elsősorban az ideológia kérdésre, mert abból indulunk ki, hogy ebben a dimenzióban különíthetőek el a leginkább azok a szereplők, akiket "hivatásos" populistáknak lehetne nevezni, szemben a „hébe-hóba” populistákkal, akik csak ideiglenesen tévednek erre a terepre, azaz az időnként populista eszközöket alkalmazó szereplőkkel (Mindez persze annak elismerése mellett, hogy a populista/nem-populista ideológiai választóvonalon is folyamatos az áthaladó mozgás,

---

¹² Van Kessel, 2015, op. cit. I. oldal.

de ez teljesen más dimenziót ölt, mint a populista eszközök/stratégiák használata, ami előbb-utóbb szinte minden demokratikus párttal vagy vezetővel előfordul).¹³

A populizmus nem komplex ideológiai rendszer, amelyre egy teljeskörű társadalmi struktúrát lehet alapozni, mint amilyen a liberalizmus, a szociáldemokrácia vagy a konzervativizmus. Ezekkel szemben a populizmus az, amit több kutató is "thin ideology"-nak, azaz „keskeny ideológiának” nevez,¹⁴ amelynek egy "korlátozott magja van, amely a politikai fogalmak szűk köréhez kapcsolódik".¹⁵ Konkrétumokra lefordítva ez azt jelenti, hogy nincs például populista egészség-, oktatás- vagy adópolitika. Egy adott populistának természetesen lehetnek fix viszonyulásai ezen témákhoz, de nem ezek az ideológiai viszonyulások kötik őt össze a többi populistával, és nem ezek választják el a többi, nem-populista szereplőtől.

A populista ideológia szűk kereteiből következően a populista/nem-populista felosztás nem értelmezhető a hagyományos bal-jobboldali keretben. Nyugat-Európában Stijn van Kessel szerint "a populizmust idegengyűlölő politikával, valamint a szélsőséges és radikális jobboldal pártjaival szokás azonosítani (és emiatt veszélyesnek tekintik). Ez aligha meglepő, figyelembe véve, hogy Nyugat-Európában a populizmust gyakran a nacionalista és konzervatív kulturális politika által jellemezhető pártok, valamint a bevándorlás-ellenesség és a multikulturalizmus elutasítása jelenítették meg. [...] Európán kívül [azonban] a populizmust egész más jellegű politikusokkal, pártokkal és mozgalmakkal azonosítják".¹⁶ A fent említett "thin ideology"-val összhangban a dél-amerikai kontinenssel foglalkozó elemzők azt írják, hogy "a populista vezetők által létrehozott pártoknak soha nem volt világos ideológiai profilja; oligarchia- és imperializmus-ellenesek voltak, de az általános reform irányvonal tekintetében a vezetőikre hallgattak."¹⁷ A sikeres, szélsőjobb irányba hajló európai populista pártok hosszú sorával (a Front National Franciaországban, a Dán Néppárt, az osztrák Szabadságpárt, a brit UKIP, stb.) szemben Dél-Amerikában baloldali vagy a baloldal felé tendáló populista pártokat lehet szembeállítani, főleg a venezuelai Egységes Szocialista Pártot (Hugo Chávez pártja) és az ecuadori elnököt támogató Büszke és Szuverén Szülőháza Szövetséget (PAIS). De az utóbbi kategóriába sorolható például az azóta betiltott Thai Rak Thai párt Thaiföldön, illetve Európában is egyre sikeresebbek a baloldali populista erők, amit a görög Sziriza választási győzelme, valamint a spanyol Podemos vagy a holland Szocialista Párt sikerei bizonyítanak. Nemzetközi szinten éppúgy elképzelhető, hogy egy populista

---

¹³ Jó áttekintést kínál a témáról Noam Gidron és Bart Bonikowski Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda c. tanulmánya (Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, No. 13-0004, 2013). Lásd különösen 5-17. oldalig.

¹⁴ Stanley, 2008, op. cit.

¹⁵ Michael Freedon. Is Nationalism a Distinct Ideology? Political Studies, 46: 4, 1998, 750. oldal.

¹⁶ Van Kessel, op. cit. 2. oldal. Lásd még Paul Taggart: The Populist Turn in the Politics of the New Europe. Paper prepared for presentation at the 8th Biannual International Conference of the European Union Studies Association conference, Nashville, 2003. március 27.

¹⁷ Evelyn Huber és John D. Stevens. Democracy and the Left Social Policy and Inequality in Latin America. The University of Chicago Press, 2012, 29. oldal.

párt a szociális egyenlőségért és a társadalmi befogadásért küzd, mint hogy az egykulcsos adót és a kisebbségek kirekesztését tűzi zászlajára.

1.3. Egy definíció nyomában

De akkor mi az a vezérfonal, amire felfűzhető az az ideológiai sokféleség, amit a populista pártok megjelenítenek? Az ideológiai alapvetés, amiben a populizmust elemző akadémiai tanulmányok jelentős része egyetért, az elit és a nép szembeállításának centrális jelentősége a populista felfogásban. Bár messze nem minden kutatás redukálná a populizmust erre a kérdésre, abban azonban jelentős részük egyetért, hogy ennek minimálisan van szerepe, sőt, a legtöbb esetben e gondolat központi jelentőségét is elismerik. A holland kutató, Cas Mudde sokat idézett *The Populist Zeitgeist* című tanulmánya, amely a kurrens populizmus kutatás egyik meghatározó műve, a következőképp foglalja össze a jelenséget: a "populizmus egy olyan ideológia, amely úgy véli, hogy a társadalom végeredményben két homogén és egymáshoz antagonistikusan viszonyuló csoportra oszlik, a "tisza emberek" és a "korrupt elit" csoportjaira. [A populizmus] szerint a politikának az emberek általános akaratát kellene tükröznie".¹⁸

Ez egy tömör definíció, amely a tudományos kutatás igényeinek is megfelel. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ez az "egyetlen igazi" definíció, ha létezik ilyen, de elég konkrét ahhoz, hogy ennek alapján fel lehessen vázolni egy, a meghatározásnak megfelelő kört, ugyanakkor nem annyira tág, hogy egyszersmind minden politikai párt ide tartozhatna.

Hozzá kell tenni, hogy bár Mudde meghatározása jelenleg népszerű a populizmus kutatás területén, messze nem ő volt az első, aki megragadta a nép-elit felosztás szerepét a populizmussal kapcsolatban. Edward E. Shils már 1956-ban azt írta, hogy a "populizmust befolyásolja ama felfogás, hogy az emberek nem pusztán egyenlők az uralkodóikkal, hanem jobbak azoknál, és jobbak azoknál az osztályoknál is – az urbánus középosztálynál – melyet az uralkodó hatalommal azonosítanak".¹⁹ A brit tudós Peter Wiles 1969-ben már szintén nagyon hasonlóan definiálta a populizmust: "az erényesség az egyszerű emberekben rejlik, akik a társadalom túlnyomó többségét alkotják, valamint azok kollektív hagyományában."²⁰ A kortárs kutatók közül például a korábban már idézett van Kessel is kiemeli ezen felosztás centrális voltát az uralkodó populizmus felfogásban: "A populizmust általában a társadalom manicheus

¹⁸ Cas Mudde. *The Populist Zeitgeist*. *Government & Opposition*, 39.3, 2004, 541-563. oldal.

¹⁹ Edward E. Shils. *The Torment of Secrecy*. New York: Free Press, 1956, 101. oldal.

²⁰ Idézi Juraj Buzalka. *Nation and Religion: The Politics of Commemorations in South-east Poland*. LitVerlag, 2006, 16. oldal.

felosztásának elképzelésével azonosítjuk (amely a jó 'népet' a 'korrumpált' elittel állítja szembe).²¹

Paul Taggart 2003-as tanulmányában Mudde definíciójánál részletesebb meghatározást javasol, amelynek hat pontjából kettő átfedésben van a holland kutató által leírt központi elit-nép szembeállításával. Taggart első pontja szerint a populizmus magába foglalja a képviseleti politika (ami egyébiránt az elit legfőbb bástyája) elutasítását. A korábban idézett Margaret Canovanre hivatkozva a második pontban Taggart szembehelyezkedik azzal az általunk is elfogadott, elterjedt felfogással, miszerint a nép áll a populizmus középpontjában, "mivel a 'nép' egy túl tág és diffúz fogalom ahhoz, hogy a populizmus összekapcsoló elveként működhessen".²² Ehelyett Taggart a "heartland" kifejezést javasolja, amit jobb híján hátországnak fordítanánk. Ez egy elméleti fogalom, amelyet Taggart az ősi hagyományokkal, a nép valós értékeivel azonosít.

Taggart kritikája a „nép”-re, mint kifejezésre vonatkozóan jogos, hiszen az tényleg egy nehezen meghatározható fogalom és ez a diffúz értelmezhetőség a populisták ködös hivatkozásaiban meg is jelenik. Hogy a "nép" mit akar, azt egyébiránt úgy sem lehet tudni – e tekintetben ez a populisták számára is gyakran inkább egy retorikai eszköz saját nézeteik alátámasztására. Adott esetben legfeljebb a képviseleti elméletnek ellentmondó közvetlen demokrácia eszközeivel lehet közel kerülni a nép valódi véleményéhez – nem csoda, hogy populista pártok sokszor támogatják a népszavazást, mint demokratikus eszközt, bár ez nem egy univerzális populista elv –, de közbe lehet vetni, hogy a nép általános akarata és például egy népszavazás eredménye között sokszor hatalmas, áthidalhatatlan szakadék tátonghat. Mindazonáltal véleményünk szerint Taggart nem viszi előbbre a definíció tisztázásának ügyét, azzal hogy egy nehezen megfogható fogalmat, azaz a "népet" egy még homályosabbal (miként azt ő is elismeri) vált ki, amikor a "heartland" kifejezést javasolja az előbbi helyett.

I.4. A definíció kibontása és alternatív definíciók

Talán egy tanulmánykötet sem lenne elég arra, hogy részletességgel ismertessük a populizmus összes lehetséges alternatív értelmezését. A szűk keretre való tekintettel erre kísérletet sem fogunk tenni az alábbiakban, de néhány főbb gondolatra rávilágítunk. Mudde fent említett, egyszerűsítő meghatározásával szemben a kutatók sok esetben több dimenziós definíciót alkalmaznak (lásd például az imént említett Taggartot), amelyek a jelenséget számos szempontból próbálják megragadni. Ennek

---

²¹ Van Kessel, op. cit. 5. o.

²² Taggart, op. cit. 6. oldal.

hátránya, hogy ha valaki szigorúan kívánja alkalmazni az összes felállított kritériumot, akkor elég szűkre szabja a populista szereplők halmazát, azaz kevés párt minősül populistának. Ha viszont lehet szelektíven alkalmazni kritériumokat, akkor kezelhetetlenül tág lesz a minta. Véleményünk szerint Mudde leszűkítő definíciója a kettő közötti feszültséget oldja fel sikeresen.

Mivel viszont, ahogy fentebb említettük, az ideológiai csak az egyik (bár szerintünk a legfontosabb) aspektus, érdemes megnézni, hogy a definíció hogyan egészülhet ki a két másik dimenzióval, azaz a populista kommunikációval és populista stratégiával. Így például Hanspeter Kriesi és Takis Pappas²³ mindhárom dimenzióban meghatározzák a populizmust, de egyúttal úgy vélik, hogy ezek közül bármelyik megvalósulása önmagában elegendő a populistává minősítéshez, ami véleményünk szerint épp a fent említett problémával járna, azaz túl sok pártot tekintene populistának, és ezek között olyanok is lennének, amelyeket semmi nem köt össze egymással.²⁴ Az ideológia szintjén, Muddéval explicit összhangban Kriesi és Pappas is úgy vélik, hogy "a populizmus [...] a társadalmat két antagonisztikus csoportja osztja, az erkölcsös népre és a korrump establishmentre, gyakorlatilag szembeállítva ezeket egymással."²⁵ A kommunikáció szintjén "populizmus mint ideológia konkrét diszkurzív sablonokban nyilvánul meg, amely az ellenségek kijelölését, valamint a barátok közösségének megerősítését szolgálja." Végül pedig mint stratégia, a populizmus egy eszköz, egy módszer a karizmatikus vezetők számára a hatalom megszerzése érdekében.

Az ideológia mellett a populista vezető személyének Urbinatti is jelentős szerepet tulajdonít, de Kriesi és Pappas-szal szemben nem gondolja, hogy ezek közül az egyik tényező fennállása elegendő lenne a populista jelző kiosztásához. A jelen tanulmányhoz hasonlóan Urbinatti a pártokat vizsgálja, és így szerinte a releváns pont az, ahol a populista mozgalom, mint például a Tea Party, átalakul párttá. Ami összeköti a mozgalmat és a pártot az az "organikus polarizáló ideológia."²⁶ De populizmusról akkor beszélünk, amikor jelen van egy "stratégia a tömegek mobilizációjára a demokratikus kormányzat meghódítása érdekében, valamint végeredményben egy szervezett párt, amely képes az ideológiát és a vezető hatalmi tervét megvalósítani. Egy szervező narratíva és egy olyan vezetés nélkül, amely a nép egészének valós letéteményesének hirdeti magát, a populáris mozgalom [...] nem több, mint egy tiltakozó mozgalom [...] Ám a populizmus több mint pusztán populista

---

²³ Hanspeter Kriesi és Takis Pappas. *European Populism in the Shadow of the Great Recession*. ECPR Press, 2015.

²⁴ A tudományos diskurzus itt az ún. "family resemblance" megközelítést különbözteti meg a klasszikus, illetve Sartori-alapú megközelítéstől. Az előbbi felállít különböző kritériumokat a jelenség meghatározásához, de alapvetően ezeket nem kizárásos alapon használja. Azaz egy szükséges kritérium teljesítése egyúttal elégséges is ahhoz, hogy az adott kategória alá essen egy megfigyelés, míg a klasszikus megközelítés szerint csak a szükséges kritériumok együttes fennállása az elégséges követelmény. Lásd bővebben: Alan Sikk. *Parties and Populism*. Centre For European Politics, Security & Integration, 2009-2, 2-5. oldal.

²⁵ *ibid*, Bevezetés.

²⁶ Urbinatti, 2014, *op. cit.* 3. oldal

retorika és politikai tiltakozás".²⁷ Ami tehát az Urbinatti-féle meghatározásban még a populizmus megvalósulásához lényeges, az a vezető személye, valamint a hatalom iránti vágy és az arra kidolgozott stratégia. Urbinatti definíciója egyébiránt szerintünk is megfelelő, de a gyakorlatban lényeges kérdés az is, hogy a definíciónak az ideológiai szinten túl történő bonyolítása változtatna-e valóban a populizmus körébe tartozó *pártok* halmazának összetételén. Ha nem, akkor kérdésként merül fel, hogy valóban képviselnek-e hozzáadott értéket az addicionális szintek a meghatározásban.

Rafal Pankowski²⁸ aki ugyan szintén elfogadja kiindulópontként Mudde definícióját, de a Lengyelországra vonatkozó elemzésében nem pusztán a populizmus fogalmára kíváncsi, hanem azt is firtatja, hogy mi különbözteti meg a sikeres populista mozgalmakat, a fogalom egy érdekes finomítását ajánlja. Vizsgálatában arra jut, hogy "a populista mozgalmak ott voltak sikeresek, ahol hatékonyan kapcsolódnak a 'józan' hétköznapi kultúrájához". A lengyel esetben ez például a katolicizmushoz való kapcsolódást jelenti. Ez impliciten már a Taggarti "heartland" fogalmát idézi, azaz Pankowski szerint nem elég a népre való hivatkozás, a néphez intézett felhívás, hanem kapcsolódni kell annak a kulturális/mentális dimenzióhoz is, érinteni kell a kulturális közösséget alkotó alapfogalmakat, amely a populista szereplőt összeköti a szavazóval, illetve a szavazókat egymással. Bár első pillantásra inkább a populizmus jobboldali/nacionalista fogalmához kapcsolódik, érdemes kiemelni, hogy Venezuelától kezdve Thaiföldön keresztül Szlovákiáig és Görögorszáig a baloldali populisták is gyakran operálnak nemzeti fogalmakkal, és sokszor intenzív az "átjárás" a populista baloldal és a populista jobboldal között (mind a szlovák Smer, mind a görög Sziriza jobboldali populista pártokkal lépett koalícióra a mérsékelt jobbközép alternatívák helyett).

A szomszédos Szlovákiára összpontosító elemzésükben Kevin Deegan-Krause és Tim Haughton²⁹ egy teljesen új keretet javasolnak. Bár hivatkozások hosszú sorában ismerik el a nép kontra hatalom/elit szembenállás dominanciáját a populizmusról szóló társadalomtudományi értekezésekben, a szerzők úgy vélik, hogy az "időszakos mentési kísérletek" ellenére a fogalom változatlanul olyan mértékű pontatlanságtól szenved, hogy a jelenlegi formájában jobb lenne elhagyni.³⁰ A fogalom "magjának" megmentése érdekében szerzők azt javasolják, hogy el kell hagyni a "populizmus" főnévként történő használatát, és ehhez kapcsolódóan nem lehet azt mondani, hogy egy párt vagy politikus populista vagy nem-populista. Ehelyett a populizmust inkább mint tulajdonságot fogalmazzák meg, amely a politikai szereplőket jellemzi, ha azok bizonyos jellegű kommunikációt vagy közpolitikát követnek. A szerzők szerint ennek egyik előnye, hogy a populizmusra így már nem dichotomikus fogalomként, hanem

---

²⁷ *ibid.*

²⁸ Rafal Pankowski. *The Populist Radical Right in Poland: The Patriots*. London: Routledge, 2010.

²⁹ Kevin Deegan Krause és Tim Haughton. *Toward a More Useful Conceptualization of Populism: Types and Degrees of Populist Appeals in the Case of Slovakia*. *Politics & Policy*, Volume 37, No. 4, 2009, 821-841. oldal.

³⁰ *Ibid.* 822. oldal.

inkább spektrumként tekinthetünk. Egy párt nem populista vagy nem-populista, hanem mondjuk kisebb vagy nagyobb mértékben populista. Amellett, hogy elméleti szinten meggyőző a szerzők érvelése, azt hozzá kell tenni, hogy a populizmus tudományos operacionalizálása így sokkal bonyolultabb kihívássá válik (a szerzők egyébként ennek igyekeznek eleget tenni, de ez már egy ország pártrendszerében is igen jelentős terjedelmet és energiát vesz igénybe, nemhogy egy európai összehasonlításban). Egyelőre nem állt módunkban követni, illetve finomítani ezt az árnyaltabb megközelítést, és a tudományos elemzések többsége is az ennél egyszerűbb kereteket fogadta el, de a jövőben érdemes nyomonkövetni, hogy a populizmus-spektrumra alapuló koncepcionális megközelítés el tud-e terjedni.

1.5. Populizmus: jó vagy rossz?

Ahogy korábban kiemeltük, a populizmusnak az európai köznyelvben – és így különösképpen a progresszív baloldallal szimpatizáló médiában és értelmiség körében – rossz a "sajtója", mivel rendszerint szélsőjobboldali, euroszeptikus pártokhoz, vagy káros történelmi szereplőkhöz kötődik. A jelenleg megfigyelhető erősödő populista trend is jelentős mértékben azért vált ki aggályokat az értelmiség körében, mert veszélyezteti az európai integrációs projektet, fokozza az amúgy is erős idegenellenességet és potenciálisan megágyaz autokratikus tendenciáknak, különösen a még nem kellően konszolidált demokráciával rendelkező országok esetében. Ahogy a téma kapcsán már fentebb idézett van Kessel fogalmaz: "Különösen a 2008-as pénzügyi és gazdasági válság kezdete óta európai politikai szereplők aggályait fejezték ki a populizmus növekedésével kapcsolatban, gyakran az idegengyűlölettel és a politikai szélsőséggel azonosítva azt."³¹ Különösen aggasztó a helyzet Közép- és Kelet-Európában, ahol a populista hullám (ami egyébként nem mindig jobboldali), autoriter jelleget ölt és egyenesen a demokratikus berendezkedés alapjait, például a hatalmi ágak elválasztását veszélyezteti. Még a viszonylagos békeidőkben, a 2008-as válság előtt egy évvel írta a régió kiváló szakértője, Ivan Krastev, hogy a "populizmus és az illiberalizmus szétrombolják a régiót" (akkoriban ez különösen Lengyelországban volt nagy probléma, ahol az akkor kormányzó populista Jog és Igazságosság lazította a jogállamiság kereteit, alkotmányozó többség híján szerencsére korlátozott sikerrel).³² A folyamat – amit Krastev egyébként a fenti idézet ellenére korántsem csak károsnak, hanem vegyesen ítél meg – azóta jelentősen felerősödött, ahogy ezt a kutató maga is helyesen jósolta.

De a populizmus se nem kényszerűen jobboldali (ez a baloldali populizmus felerősödésével immár Európában is egyre inkább egyértelművé válik), se nem

³¹ Van Kessel, 2015, op. cit. I. oldal.

³² Ivan Krastev. The Strange Death of the Liberal Consensus. *Journal of Democracy*, 18(4), 2007, 56-63 oldal. <http://www.journalofdemocracy.org/articles-files/gratis/Krastev-18-4.pdf>

szükségképpen anti-demokratikus, sőt. E tekintetben történelmileg is érdekes, hogy az Amerikában populistának nevezett mozgalom – ami a modern kor egyik korai, történelmi populista mozgalma – párhuzamos elnevezése a progresszív mozgalom volt, és a mai szemmel ez az elnevezés találó. Ugyanis az amerikai aranykor (Gilded Age) túlzott tőkekoncentrációja és az ezzel járó politikai befolyásolás ellen emelt szót. Kezdeményezői "olyan protest mozgalmat hoztak létre, amelyhez fogható az ország még nem látott. A populizmus – amely túlnyomórészt gazdákból, de részint bérből élőkől és középosztálybeli aktivistákból tevődött össze – az egyik legnagyobb kihívásává vált, amellyel a vállalati hatalom szembe kellett néznie az amerikai történelem során".³³

Mint a XIX. század végi, XX. század eleji Egyesült Államokban, úgy általában is elmondható, hogy a populizmus létrejötte a demokratikus politika kudarcának köszönhető, és ideális esetben eme kudarc kiköszörülését tudja előidézni. A kudarc oka lehet egyszerű: a demokratikus politika ugyan jól teljesít, de ezt nem képes megfelelően kommunikálni. De a probléma lehet ennél alapvetőbb is: létrejöhet egy olyan helyzet, amelyben bizonyos jelentős demográfiai csoportok érdekei és/vagy véleménye kirekesztésre kerül, vagy a fősodorbéli politika egy-egy lényeges közpolitikai probléma kezelésében egyszerűen, akár jóindulata ellenére is, de kudarcot vall. Krastev például Kelet-Európa kapcsán a korrupcióra utal,³⁴ de a jelenkori környezetben kiemelhetjük például a bevándorlás kérdését is, ahol a közvélemény gyakran elszakad az elit rendszerint liberálisabb hozzáállásától. Egyes kérdések, mint például a kelet-közép-európai régióban eluralkodó, a rendszer elkerülhetetlen részének tekintett korrupció, már túlmutat a szimpla kudarcon, az elit szűklátókörűségén, hanem azt alapozzák meg, aminek kapcsán Shilst idéztük korábban: az átlagemberek nem csupán egyenlők az uralkodóval, hanem erkölcsileg jobbak azoknál.

Az esetek túlnyomó többségében a populizmust támogatók nem a demokrácia ellen voksolnak, hanem annak egyfajta hiányosságára reagálnak, adott esetben pont annak érvényesülését kívánják elősegíteni. Margaret Canovan megfogalmazásában "a populizmus a demokrácia árnyéka".³⁵ Egy 2006-os, több mint 60 országban és Ausztrália és Óceánia kivételével az összes kontinensen végzett, a Nép hangja (Voice of the People) elnevezésű Gallup felmérés arra jutott hogy az emberek 79%-a szerint a demokrácia a gyengéivel együtt is a legjobb államforma.³⁶ Bár érdekes megjegyezni, hogy a 68%-os eredményével épp a kelet-közép-európai régióban messze a legalacsonyabb volt a demokrácia elvi támogatottsága, az érték mindenütt magas.

---

³³ Charles Postel. *The Populist Vision*. Oxford University Press, 2007, vii. oldal.

³⁴ Ivan Krastev, 2007, op. cit.

³⁵ Margaret Canovan. *Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy*, *Political Studies*, 47 (1), 1999, 3. oldal.

³⁶ Ijaz Shafi Gilani. *The Global Verdict on Democracy: Voice of the People*. Gallup International Association, 2006, 7. oldal.

Ezzel szemben azonban lesújtóan alacsony volt azok aránya, akik úgy vélik, hogy a saját országukat a "nép akaratának" megfelelően irányítják: globálisan mindössze 30% vélekedik így.³⁷ Sajnos ez az átlag nem az autoriter vagy fél-autoriter rendszerekben élő emberek reális helyzetfelmérésének köszönhető: Nyugat-Európában pont átlagos, 31%-os az arány, a közép-kelet-európai régióban pedig erősen átlagon aluli, mindössze 22%-os! Jogos abból kiindulni, hogy a demokratikus deficit jele a körülbelül 50 százalékpontos különbség a demokráciát jónak tartók, illetve azok aránya között, akik szerint a népakarat érvényesül. Még a relatíve jól működő demokratikus rendszerekben is az emberek nagyon jelentős hányada érzi úgy, hogy az emberek véleménye nem képeződik le kellő mértékben a politikai döntéshozatalban. Ilyen arányok mellett nyilvánvaló a "piaci rés", amit a populizmus ki tud tölteni. Természetesen érzékenynek kell lenni arra, hogy melyek azok a témák, amelyek elhanyagolása frusztrációt gerjeszt jelentős választói (és sok esetben potenciális választói) rétegekben, ami megint azt jelzi, hogy a populizmus nem lehet mindenütt ugyanazokra a témákra kihegyezve.

E tekintetben a populizmus jobb esetben a kanári a bányában, ami jelzi, hogy valami nem stimmel, egy korrekciós mechanizmus a képviseleti demokrácia elitje számára, hogy muszáj jobban odafigyelni a választókra, azok mindennapi élettapasztalataira. Philippe Schmitter elemzésében a populizmus "mérlegét" kívánja megvonni, számba véve annak előnyeit és hátrányait, és az előbbieket közé sorolja, hogy a "populizmus dekonzolidálja a betokosodott és befagyott pártszimpátiákat, és felszámolja a [hagyományos pártok] összejátszásán alapuló pártrendszereket, ezzel megnyitva az utat az új szereplők belépése előtt."³⁸ Ennek részeként egyébként a populisták arra is képesek lehetnek, hogy új témák felmutatásával aktivizáljanak korábban passzív, a politikától visszavonult rétegeket is. Azok után, amit a hagyományos pártok összejátszása eredményezett Görögországban, ki ne gondolná azt, hogy a görög politikának radikális megújulásra volt szüksége? És ha a hagyományos pártok nem képesek a gyors belső megújulásra akkor a populista szereplők előtt nyílik meg a lehetőség.

Amellett, hogy a populizmusnak egyértelműen lehet üdvös hatása a demokratikus működés hiányosságainak felmutatásában, a jelenség komplexitásának része számos negatív manifesztáció is, amelyek ugyan nem szükségszerű velejárói a populizmusnak, de gyakori következményei. Érdekes ennek kapcsán még egy gondolat erejéig visszatérni Cas Mudde definíciójához, mert jól rámutat arra a jelenségre, hogy bár a populizmus virágzik a liberális demokrácia alatt, mégis gyakran antagonisztikusan viszonyul ahhoz. Mudde ezt írja: "Az ily módon meghatározott populizmusnak két ellentéte van: az elitizmus és a pluralizmus. Az elitizmus a populizmus tükörképe: osztozik annak manicheus világnézetében, de azt szeretné, hogy a politika az amorális

³⁷ Gilani, 2006, op. cit, 13. oldal.

³⁸ Philippe C. Schmitter. A Balance Sheet of the Vices and Virtues of 'Populisms'. European University Institute and Central European University, 2006, 3. oldal.

nép helyett az erkölcsi elit véleményének kifejezése legyen. A pluralizmus ezzel szemben elutasítja mind a populizmust mind az elitizmust, és ezzel a társadalmat a gyakran alapvetően eltérő véleményű és eltérő célokkal rendelkező csoportok és egyének heterogén gyülekezetének tekinti".³⁹

A liberális demokrácia természetesen a pluralizmusra alapul, azaz arra a meggyőződésre, hogy a demokratikus berendezkedés nem a többségi vélemény diktatórikus és mindent elsőprő kikényszerítését célozza meg – sőt, hogy talán nem is létezhet a gyakorlatban olyan, mint a rousseau-i "népakarat" – hanem az emberek sokszínűségének békés együttélését kell elősegítenie olyan döntési mechanizmusokkal, amelyek ezeket folyamatos intézményesített párbeszéd eredményeként kompromisszumok formájába öntik, egymás jogainak alkotmányosan kikényszerített tiszteletben tartása mellett. A liberalizmus kitétel a liberális demokrácia fogalmában lényegében az utóbbi kifejezés korlátozása az egyén és a kisebbségek védelme érdekében (Tocqueville már korán rámutatott a "többség zsarnokságának" veszélyére a demokratikus rendszerekben), így aligha meglepő, ha Enyedi Zsolt populizmus definíciójának egyik elemeként megjelenik, hogy a "populizmus gyanakvóan viszonyul a szervezett pluralizmus mechanizmusaihoz és tiltakozik a kisebbségi érdekek előnyben részesítése ellen (többségi elv)".⁴⁰

Emellett azonban ha nem is célként, de következményként megjelenik a liberális demokráciában az elitizmus is, hiszen a liberális demokrácia intézményrendszere mindig a képviseleti demokrácia, nemcsak azért, mert logisztikailag ez a kézenfekvő módja a döntéshozatalnak, hanem azért is, mert egyúttal ez a *legjobb* módja a *racionalis párbeszéd*en alapuló döntéshozatalnak. Egy ilyen rendszer azonban szükségszerűen (és sajnálatosan) kitermeli a saját elitjét, amely a fent említett pluralisztikus döntéshozatal menedzsere, véleményformálója és gyakran legfőbb haszonélvezője. Különösen igaz ez a mai, egyre inkább professzionalizálódó politikai térben, ahol a pártok elszakadtak a korábbi tömegszervezetektől és egyre inkább sajátos rendszerekké válnak, amelyben politikusgenerációk termelődnek ki, amelyeknek minimális vagy kevés politikán kívüli társadalmi élettapasztalatuk van. Ha elfogadjuk Mudde meggyőző érvelését, miszerint a populizmus a nép egy és megosztathatatlan véleményére alapozva elutasítja mind a pluralizmust, mind az elitizmust, akkor a liberális demokrácia eme formájára aligha tud barátként tekinteni. Ez még akkor is igaz, ha egyébként intézményi és/vagy kulturális/értékrendbeli korlátok a legtöbb esetben a liberális demokrácia játékszabályainak elfogadására kényszerítik a populisták politikai szereplőket. Az utóbbi általános tapasztalattal szemben azonban az is megfigyelhető például Oroszországban, Venezuelában, Törökországban vagy éppen Magyarországon, hogy bizonyos esetekben a populizmus

---

³⁹ Mudde, 2004, op. cit.

⁴⁰ Enyedi Zsolt. Paternalist Populism and Illiberal Elitism in Central Europe. Johns Hopkins School of Advanced and International Studies, Center for Transatlantic Relations, 2015, 2. oldal. Elérhető itt: <http://transatlanticrelations.org/sites/default/files/Zsolt%20CTR.pdf>

a nép akaratára hivatkozva a liberális játékszabályok kijátszására, átalakítására törekszik és magát egyfajta permanens népakarat letéteményeseként kívánja feltűntetni.

Az elit ellen irányuló jellegénél fogva a populizmus szükségszerűen egyfajta ellenzéki/forradalmi kommunikációt folytat, hiszen mindig a hatalom ellen irányul. Ez az örök ellenzéki megközelítés nyilvánvalóan problematikusává válik, amikor egy populista párt kormányzati szerepet tölt be, különösképp, ha ezt hosszú időn át teszi, aminek következményeképp a hatalommal történő szembeállítás egyre nyilvánvalóbban ellentmond a realitásnak. Ilyenkor a populista pártok egy része belesimul a hatalomba, végeredményben retorikájában és politikájában is a rendszer részévé válik, ami persze nem jelenti azt, hogy előtte nem volt hatással a rendszerre magára, hogy azt nem sikerült bizonyos mértékben átalakítania.

Ha viszont a populista változatlanul ragaszkodik az elit-ellenességhez, a saját "underdog" státuszához, akkor muszáj egy háttérhatalom képét is szuggereálnia közönsége felé, amelyhez képest a nép véleménye, amelynek kizárólagos letéteményese a populista, elnyomott hangként tüntethető fel. Így lesz például Amerika, Brüsszel vagy a nemzetközi bankárvilág az elit, amely ellen a populista még kormányon is meg tudja őrizni populista retorikáját. Adott esetben természetesen nem is zárható ki, hogy a populista által említett befolyások valóban léteznek, s bár abban a koordinált, összehangolt formában, ahogy azt a populisták állítják, nem működik a háttérhatalom, nyilvánvalóan léteznek nagyhatalmi vagy nemzetközi piaci érdekek, amelyek hatást próbálnak gyakorolni az állami politikára. Ennél viszont problematikusabb lehet, hogy ezt az imázst fenn kell tartani, függetlenül attól, hogy valóban releváns probléma-e. Sőt, a populizmus veszélyes fegyverré válik, amikor a kormányzat a folyamatos defenzív kommunikáció jegyében a demokratikus működéshez szükséges intézmények ellen irányul. Így képzelhető el, hogy a nép védelmében a baloldali populista venezuelai rezsim 13 év börtönre ítélte az ellenzék vezetőjét, mert az állítólag "szubliminális" üzenetekkel erőszakra ösztökélte követőit;⁴¹ a török kormány a fennmaradó liberális ellenzéki médiára csap le, mert az szerinte támogatja a terrorizmust;⁴² vagy a magyar kormány rendőri felhozattal házkutatást tart a civil szféra kritikus szervezetei ellen, bilincsbe verve annak vezetőit, többek között azt hangoztatva, hogy külföldi erőket szolgálnak. Ha a populizmusra mint egy demokratikus működés immunreakciójára tekintünk a demokratikus deficittel szemben, akkor az autoriter tendenciákat mutató kormányzással összefonódó populizmus az autoimmun betegség, amikor a T-sejtek elszabadulnak és maguk ölik meg az eredeti védendő szervezetet, jelen esetben a demokráciát.

---

⁴¹ New York Times szerkesztői vezércikk: Free Venezuela's Leopoldo López. 2015. szeptember 14. http://www.nytimes.com/2015/09/14/opinion/free-venezuelas-leopoldo-lopez.html?_r=0

⁴² BBC: Turkey targets Dogan media 'terror propaganda' <http://www.bbc.com/news/world-europe-34256762>. 2015. szeptember 15.

2. Populista pártok támogatottsága az Európai Unióban

Az Európai Unióban az egyik legforróbb politikai vitát a populista pártok jelenléte és a politikai életre gyakorolt hatásuk adja. Ezek a mainstreamtől eltérő, magukat vele szemben meghatározó politikai alakulatok az európai pártrendszerekre nézve nem csak azért jelentenek lényeges kihívást, mert a hagyományos pártok korábbi támogatóik egy részét elveszíthetik a társadalomban népszerű, de a gyakorlatban sokszor egyáltalán nem garantált sikerű ígéretekkel kampányoló populistákkal szemben, hanem azért is, mert az egész politikai rendszert a populista irányba tolnak el a mainstream és populista pártok versengése. Előbbiek ugyanis maguk is a populistákra jellemző érzelmi alapú és kizárólag a társadalmi népszerűségekre törekvő üzeneteket beépítve próbálhatják meg kifogni a szelet előbbiek vitorlájából.

E fejezetben az európai populista pártok jelenlegi helyzetét, illetve az elmúlt időszakban bekövetkezett változásokat vizsgáljuk meg. Áttekintjük, hogy az utóbbi hónapok közvélemény-kutatási adatai tekintetében mekkora társadalmi bázissal rendelkeznek a populista erők Európában, valamint, hogy milyen aktuális trendeket figyelhetünk meg ezeknek a pártoknak a támogatottságában.

Az egyes politikai erők támogatottságának legpontosabb mérőeszköze a 4-5 évente megtartott általános választás, ugyanakkor mivel Európa országaiban más és más időpontban tartják a törvényhozási választásokat, ezért az összehasonlíthatóság érdekében a legutóbbi, 2014. tavaszi európai parlamenti választások eredményét tekintjük az egyik kiindulási alapnak. A közel másfél évvel ezelőtti választás eredményét az egyes tagállamokban elérhető legfrissebb közvélemény-kutatási adatokkal hasonlítjuk össze, amely egyrészt képet ad a populista pártok aktuális európai erősségéről, másrészt az EP-választás eredményével összevetve a legutóbbi időszakban lezajló változásokat is kiolvashatjuk belőlük.

A pártpreferenciákra vonatkozó információk kiválasztásánál az EP-választással való összehasonlíthatóság miatt a biztos szavazók – és nem a teljes népesség – pártpreferenciáit tükröző, és a 2015 júniusa óta készült, legfrissebb minimum 1000 fő megkérdezésével készített közvélemény-kutatásokat vettük figyelembe.

Ettől az eljárástól öt ország esetében tértünk el az adatgyűjtés során: Dániában a június 18-i, Görögországban a szeptember 20-i, Portugáliában pedig az október 4-i országgyűlési választás eredményeit használtuk fel, mivel ezekben az esetekben a választások időpontja még a vizsgálni kívánt időintervallumba esett. Franciaországnál az elnökválasztásra, tehát az egyes pártok elnökjelöltjeire, és nem a pártokra vonatkozó felmérést használtunk, mivel nyilvános és aktuális, az elmúlt hónapokból

származó pártpreferencia-felmérés ebben az esetben nem állt rendelkezésre. Álláspontunk szerint ugyanakkor ez a felmérés is megközelítőleg pontos képet nyújt az aktuális francia belpolitikai erőviszonyokról, a populista pártok tekintetében. Belgium esetében pedig a többi országnál korábbi, 2015 márciusára vonatkozó kutatás állt rendelkezésre.

2.1. Helyzetkép 2015 nyarán

Mára kijelenthető, hogy a populista pártok jelenléte, illetve előretörése nem elszigetelt jelenség Európában, sőt kimondottan elterjedtnek mondható. Ezt már az az önmagában is sokat mondó tény is bizonyítja, hogy az EU 28 tagállama közül 24-ben érték el a közvélemény-kutatásokban kimutatható eredményt a populistaként beazonosítható politikai erők. Vagyis az Európai Unió tagállamainak négyötödében jelen vannak ilyen jellegű pártformációk, földrajzi, gazdasági helyzettől függetlenül. A legfrissebb rendelkezésre álló közvélemény-kutatási adatok alapján mindössze Észtországban, Horvátországban, Máltán és Szlovéniában nincsen kimutatható támogatottsága az ilyen jellegű politikai szervezeteknek.

A populista pártok társadalmi bázisa nagy szórást mutat az EU tagállamaiban. Míg Romániában például mindössze 2,1%-on áll a mainstreamen kívül álló egyetlen populistának tekinthető szervezet, a Nagy-Románia Párt, addig a gazdasági és politikai válságtól sújtott Görögországban – egyedüli uniós tagállamként – a választók több mint fele valamelyik populista pártra adta a voksát. Abban a 24 tagállamban, ahol mérhető támogatottságú populista pártok vannak, átlagosan a pártválasztók közel egynegyede, egészen pontosan 22%-a támogatja ezeket a politikai mainstreammel szembenálló erőket. Mindezt a teljes, 28 tagú Európai Unióra kivetítve is igen magas, 19%-os értéket kapunk, azaz kijelenthető, hogy az EU-ban átlagosan minden ötödik választani tudó biztos szavazó populista pártokat támogat.

Ahogy fentebb említettük, Görögországban a populista pártok támogatói vannak abszolút többségben, itt 54,6% az ilyen jellegű szervezetek összesített támogatottsága. Ezzel Görögország csúcstartó a populista pártok támogatottságát illetően. Ráadásul a közelmúltban nem fordult elő, hogy egy országban a választók több mint fele populista pártokkal szimpatizáljon. 2014-ben – szintén Görögországban – 45,5%-ot szereztek a populista erők, a 2009-es EP-választáson pedig Ciprus 35,5%-os eredménye volt a legmagasabb.

2015 harmadik negyedében Lengyelországban a második legmagasabb a nem mainstream pártcsaládok tagpártjai támogatóinak aránya, tízből négyen (42%) szavaznának valamelyik populista pártra. Szintén nagy társadalmi beágyazottsággal rendelkeznek az olasz (38,3%) és francia (36,5%) populisták, mindkét tagállamban a

biztos szavazók több mint egyharmadának bizalmát élvezik. Mivel utóbbi három ország az EU legnépesebb tagállamai közé tartozik, ez egyúttal azt is jelenti, hogy Lengyelországban, Olaszországban és Franciaországban nemcsak arányaiban, hanem számszerűen is igen jelentős tömeg támogatja a populista erőket.

30% feletti ezeknek a pártoknak az együttes szavazóbázisa Cipruson és Hollandiában is, de a választók legalább egynegyede szavazna ilyen politikai szervezetre Magyarországon (26%), Ausztriában (26%) és Dániában (25,7%), és csaknem ekkora arányban a másik két skandináv tagállamban, Svédországban (24,4%) és Finnországban (23,4%). Írországban, Spanyolországban és Portugáliában minden ötödik biztos szavazó támogatását élvezik jelenleg a populista erők, további hat tagállamban pedig - 13-16% között mozog a velük szimpatizálók aránya.

Mindez azt jelenti tehát, hogy az EU-tagállamok egyharmadában a választani tudók legalább egynegyede deklarálta a populista erőkkel szimpatizál, a tagországok felében – 14 államban – pedig legalább egyötödük rendelkezik hasonló attitűddel.

Ezzel szemben csak az EU-országok negyedében nem tekinthető számottevőnek a populisták támogatói bázisa. Mindössze négy olyan ország van, ahol 10% alatti bázissal rendelkeznek az establishmenten kívüli populisták: Szlovákiában és Belgiumban 8%, Luxemburgban 7,2%, Romániában pedig 2,1% voksolna rájuk. Az Európai Unión belül csupán négy tagállamban, Horvátországban, Észtországban, Máltán és Szlovéniában nem tudunk beazonosítani a definíciónak megfelelő politikai erőt. A fenti helyzetkép alapján látható, hogy nem a populista pártok erőteljes jelenléte, hanem éppen azok hiánya számít napjainkban rendkívülinek az Európai Unióban.

A jelenlegi európai helyzetet a két legutóbbi EP-választás eredményeivel összevetve azt láthatjuk, hogy 2009-ben még csupán a tagállamok negyedében, hét országban érte el a populista szervezetek együttes szavazataránya legalább a voksok egyötödét, és mindössze három olyan tagállam volt – Ciprus, Dánia és Hollandia –, ahol 30%-nál is magasabb szavazatarányt szereztek. Nyolc országban szereztek 10%-nál kevesebbet az ilyen irányultságú pártok, és további három EU-s tagállamban egyáltalán nem rendelkeztek társadalmi támogatottsággal. Öt évvel később, 2014 tavaszán már tizenegy országban szavazott a populistákra a választók legalább 20%-a, 30% feletti szavazatarányt pedig már öt országban, Görögországban, Lengyelországban, Dániában, Franciaországban és Olaszországban értek el, ugyanakkor 40% feletti eredménnyel csak Görögország rendelkezett. Ezzel együtt mindössze négy tagállamban támogatták összességében 10%-nál kisebb arányban a populistákat, valamint négy további országban nem találtunk hasonló politikai erőt. Vagyis az elmúlt időszakban egyre bővült azoknak az uniós tagállamoknak a köre, ahol számottevő, 20, 30, illetve 40% feletti együttes támogatottsággal bírnak az establishmenten kívüli populista politikai pártok.

2.2. A populista pártok támogatottságának trendjei 2014-2015-ben

A vizsgált 24 közül 17 tagországban nőtt a populista pártok összesített támogatottsága az elmúlt bő egy év során, a 2014 májusi európai parlamenti választáson elért eredményükhöz képest. Mindössze 7 olyan tagállam volt, ahol ma kevesebben támogatják ezeket a politikai szervezeteket együttesen, mint közel másfél éve. A változás mértéke természetesen igen különböző az egyes országokban. Ha a kisebb, két százalékponton belüli elmozdulásokat stagnálásnak tekintjük, akkor azt mondhatjuk, hogy 12 országban nőtt, 4-ben csökkent, 8 tagállamban pedig nem változott érdemben a populista politikai erők együttes támogatottsága a választók körében. Ezek alapján azt mondhatjuk, hogy az elmúlt bő egy év során a populista pártok további erősödése tekinthető az uniós trendnek.

Összehasonlításképpen, a két legutóbbi európai parlamenti választás között, 2009-ről 2014-re 17 tagállamban bővült a populisták támogatottsága, míg 8 országban csökkent. A nem szignifikánsnak tekinthető, két százalékpontonál kisebb elmozdulásokat figyelembe véve 15 EU-s tagországban nőtt a populisták összesített támogatottsága és 6 államban szavaztak kisebb arányban ezekre a pártokra összesen, mint 2009-ben. Vagyis, a két legutóbbi EP-voksolás közötti változásokhoz viszonyítva is a korábbi, erősödő trend folytatását láthatjuk 2015-ben is.

Az Európai Unióban a 2014 májusában megtartott EP-választáson átlagosan a választók 17,7%-a voksolt populista pártokra, míg ma a reprezentatív közvélemény-kutatási adatok alapján 19,1% tenne ugyanígy, azaz szűk másfél év alatt európai szinten mintegy 1,4 százalékponttal bővült a populista pártokat támogatók aránya. Bár a 28 tagállamra kivetített alig másfél százalékpontos bővülés első ránézésre marginálisnak tűnik, ám ha figyelembe vesszük, hogy a 2009-es és a 2014-es EP-választások között 13,9%-ról 17,7%-ra, vagyis öt év alatt 3,8 százalékponttal nőtt a populista táborok átlagos támogatottsága, akkor az utóbbi bő egy év változása is más megvilágításba kerül. Továbbá, a hosszabb távú trendet is megerősítik a most összegzett közvélemény-kutatási adatok, amely szerint a populista erők európai szinten 2009-től erősödnek, és ez a támogatottságbővülés 2014-et követően 2015 második felére tovább folytatódott.

I. táblázat. Populista pártok támogatottsága az Európai Unióban (2009-ben, 2014-ben és 2015-ben)

	Rövidítés	EP-frakció	EP-választási eredmény 2009	EP-választási eredmény 2014	Változás 2009-2014	2015	Változás 2014-2015
Ausztria			17,30%	19,97%	2,67%	26%	6,03%
Freedom Party of Austria	FPÖ	ENF	12,70%	19,50%	6,80%	26%	6,50%
Alliance for the Future of Austria	BZÖ		4,60%	0,47%	-4,13%	-	-
Belgium			14,10%	4,16%	-9,94%	8,00%	3,84%
Flemish Interest (Vlaams Belang)	VB	ENF	9,85%	4,16%	-5,69%	7,40%	3,24%
List Dedecker (D)	LDD		4,51%	-	-4,51%	0,60%	0,60%
Bulgária			11,96%	13,60%	1,64%	13%	-0,60%
Attack	Ataka		11,96%	2,96%	-9,00%	6%	3,04%
Bulgaria bez Cenzura		ECR	-	10,64%	10,64%	-	-
Patriotic Front						7%	7%
Horvátország			5,77%	-	-5,77%	-	-
Croatian Labourists – Labour Party			5,77%	-	-5,77%	NA	
Ciprus			34,90%	26,90%	-8,00%	32,60%	5,70%
Progressive Party of the Working People	AKEL	GUE/NGL	34,90%	26,90%	-8,00%	30,80%	3,90%
National Popular Front	ELAM		-	-	-	1,80%	1,80%
Csehország			15,44%	16,22%	0,78%	13,50%	-2,72%
Czech Communist Party	KSČM	GUE/NGL	14,18%	10,98%	-3,20%	13,50%	2,52%
Party of Free Citizens	Svobodni	EFDD	1,26%	5,24%	3,98%	NA	-5,24%
Dawn - National Coalition	Úsvit					0,50%	0,50%
Dánia			33,23%	39,16%	5,93%	25,70%	-13,46%
Danish People's Party (Dansk Folkeparti)	O	ECR	15,30%	26,60%	11,30%	21,10%	-5,50%
People's Party Against the EU	N	GUE/NGL	7,20%	8,00%	0,80%	NA	-8,00%
Left Bloc	B,E,		10,73%	4,56%	-6,17%	4,60%	0,04%
Finnország			15,70%	22,20%	6,50%	23,40%	1,20%
True Finns	PS	ECR	9,80%	12,90%	3,10%	15,60%	2,70%
Left Alliance	Vas,	GUE/NGL	5,90%	9,30%	3,40%	7,80%	-1,50%

Franciaország			21,80%	31,59%	9,79%	36,50%	4,91%
National Front	FN	ENF	6,30%	24,95%	18,65%	26%	1,05%
Libertas (Movement for France)	Libertas (MPF-CPNT)		4,60%	-	-4,60%	NA	
Left Front	FG	GUE/NGL	6,00%	6,34%	0,34%	9%	2,66%
New Anticapitalist Party	NPA		4,90%	0,30%	-4,60%	1,50%	1,20%
Németország			7,50%	15,50%	8,00%	14%	-1,50%
THE LEFT	DIE LINKE	GUE/NGL	7,50%	7,40%	-0,10%	10%	2,60%
Alternative for Germany	AFD	ECR	-	7,10%	7,10%	4%	-3,10%
National Democratic Party of Germany	NPD	NA	-	1,00%	1,00%	NA	
Görögország			20,20%	45,47%	25,27%	54,55%	9,08%
Popular Orthodox Rally	LAOS		7,15%	-	-7,15%	NA	
Communist Party of Greece	KKE	NA	8,35%	6,07%	-2,28%	5,55%	-0,52%
Coalition of the Radical Left	SYRIZA	GUE/NGL	4,70%	26,57%	21,87%	35,46%	8,89%
Golden Dawn	XA	NA	-	9,38%	9,38%	6,99%	-2,39%
Independent Greeks	ANEL		-	3,45%	3,45%	3,69%	0,24%
Popular Unity	LAEN	GUE/NGL	-	-	-	2,86%	2,86%
Magyarország			14,77%	14,68%	-0,09%	26%	11,32%
Jobbik	Jobbik	NA	14,77%	14,68%	-0,09%	26%	11,32%
Írország			13,86%	17,00%	3,14%	21%	4,00%
Socialist Party	Soc		2,76%	-	-2,76%	NA	
Sinn Féin	SF	GUE/NGL	11,10%	17,00%	5,90%	21%	4,00%
Olaszország			13,58%	31,33%	17,75%	38,30%	6,97%
Northern League	LN	ENF	10,20%	6,15%	-4,05%	15,80%	9,65%
Communist Refoundation Party, European Left, Italian Communists	PRC, SE, PDCI		3,38%	-	-3,38%	NA	
Five Star Movement	M5S	EFDD	-	21,15%	21,15%	22,50%	1,35%
For Another Europe - With Tsipras	-	GUE/NGL	-	4,03%	4,03%	NA	-4,03%
Lettország			7,45%	14,25%	6,80%	16%	1,75%

For Fatherland and Freedom/LNNK (National Alliance in 2014)	TB/LNNK	ECR	7,45%	14,25%	6,80%	16%	1,75%
Litvánia			12,22%	20,89%	8,67%	15%	-5,89%
Order and Justice	TT	EFDD	12,22%	14,27%	2,05%	8%	-6,27%
Lithuanian Peasant and Greens Union	LVŽS	G/EFA	-	6,62%	6,62%	7%	0,38%
Luxemburg			3,41%	5,76%	2,35%	7,20%	1,44%
The Left	Déi Lénk		3,41%	5,76%	2,35%	7,20%	1,44%
Hollandia			32,94%	29,80%	-3,14%	31,70%	1,90%
Party for Freedom	PVV	ENF	16,97%	13,20%	-3,77%	13,50%	0,30%
Socialist Party	SP	GUE/NGL	7,10%	9,60%	2,50%	12,50%	2,90%
Green Left	GroenLinks	G/EFA	8,87%	7,00%	-1,87%	5,70%	-1,30%
Lengyelország			27,40%	39,39%	11,99%	41%	1,61%
Law and Justice	PiS	ECR	27,40%	32,33%	4,93%	41%	8,67%
Congress of the New Right (Kongres Nowej Prawicy)	KNP	ENF	-	7,06%	7,06%	NA	-7,06%
Portugália			22,59%	19,29%	-3,30%	19,62%	0,33%
Left Block	BE	GUE/NGL	10,73%	4,93%	-5,80%	10,22%	5,29%
Unitary Democratic Coalition	CDU	GUE/NGL	10,66%	12,69%	2,03%	8,27%	-4,42%
Workers' Communist Party	PCTP	NA	1,20%	1,67%	0,47%	1,13%	-0,54%
Románia			8,65%	2,70%	-5,95%	2,10%	-0,60%
Greater Romania Party	PRM		8,65%	2,70%	-5,95%	2,10%	-0,60%
Szlovákia			5,55%	3,61%	-1,94%	8%	4,39%
Slovak National Party	SNS		5,55%	3,61%	-1,94%	8%	4,39%
Spanyolország			3,73%	17,96%	14,23%	21%	3,04%
United Left- Initiative for Catalonia Greens-United and Alternative Left-Bloc for Asturias	IU-ICV-EUIA-BA	G/EFA, GUE/NGL	3,73%	9,99%	6,26%	4,50%	-5,49%
Por la Democracia Social	Podemos	GUE/NGL	-	7,97%	7,97%	16,50%	8,53%
Svédország			8,93%	16,00%	7,07%	24,40%	8,40%
Sweden Democrats	SD	EFDD	3,27%	9,70%	6,43%	17,80%	8,10%

Left Party	V	GUE/NGL	5,66%	6,30%	0,64%	6,60%	0,30%
Egyesült Királyság			16,50%	26,50%	10,00%	13%	-13,50%
UK Independence Party	UKIP	EFDD	16,50%	26,50%	10,00%	13%	-13,50%

2.3. Aktuális trendek az egyes tagállamokban

Természetesen a populista pártok iránti szimpátia igen különböző módon változott az egyes tagállamokban. Az európai szinten aggregált értéktől jelentősen kiugró visszaeséseket és megugrásokat is regisztrálhatunk a 2014 tavaszi uniós választások eredményeihez viszonyítva. A legnagyobb mértékű erősödést egész Európában éppen Magyarországon regisztrálhatjuk, a szélsőjobboldali Jobbik EP-választáson elért 15% körüli eredményét 26%-os támogatottságra tudta feltornászni, több mint 11 százalékpontot erősödve a közvélemény-kutatási adatok szerint. A teljes képhez ugyanakkor hozzátartozik, és a kiugró növekedési adatot is árnyalja, hogy a 2014-es EP-választáson kifejezetten gyengén szerepelt a magyar szélsőjobboldali párt, amely a másfél hónappal korábbi országgyűlési választáson a szavazatok 20%-át szerezte meg. Ennek fényében a párt valós erősödése már jóval kevésbé kiemelkedő.

Jelentősen megugrott a populisták népszerűsége Svédországban, ahol 2014 tavaszán még – egyébként akkor is jelentősnek eredménynek számító – 16%-ot szereztek a svéd populista pártok, jelenleg pedig már 24,4% az együttes támogatottságuk, azaz bő egy év leforgása alatt másfélszeresére duzzadt társadalmi bázisuk. Ez leginkább a jobboldali populista Svéd Demokratáknak köszönhető, akik 2014-ben elért 9,7%-os választási eredményüket közel megduplázva, 18%-ra növelték támogatóik arányát a biztos választók körében.

Két déli tagállamban, Görögországban és Olaszországban is jelentősen bővült a populista erők szavazóbázisa a vizsgált időszakban. Előbbiben 9, utóbbiban 7 százalékponttal. Ez azért is figyelemre méltó, mert mindkét országban eleve nagyon magas – 45,5, illetve 31% - volt már 2014-ben is a populista politikai pártok támogatottsága, és az elmúlt másfél év során további erőteljes bővülés figyelhető meg a közvélemény-kutatások eredményeinek tükrében. Különbség ugyanakkor a két déli tagállam között, hogy Olaszországban a jobboldali, Görögországban a baloldali populista erők iránt nőtt meg a kereslet. Előbbi esetében leginkább az Északi Ligának köszönhető ez a kiemelkedő növekedés. A párt másfél év alatt két és félszeresére, 6-ról 16%-ra növelte a szavazóinak arányát, a Jobbik után a második legnagyobb növekedést regisztrálva ezzel egész Európában. Görögországban a szeptemberi

parlamenti választások eredményeként viszont épp a szélsőbaloldali pártok, a Sziriza és az új erőként megjelenő Népi Egység párt (LAE) tudta szavazótáborát növelni az egy évvel korábbi adatokhoz képest, míg ezzel párhuzamosan a szélsőjobboldali populista Arany Hajnal szavazókat veszített. A Sziriza kétszeri fölényes választási sikere kiemelkedő a populista pártok közül, a voksok több mint egyharmadát megszerezve, csaknem kilenc százalékponttal jobb eredményt értek el, mint a 2014-es EP-választáson.

Ausztriában 6 százalékponttal jobban állnak a populista erők, mint 2014 májusában, ez a bővülés pedig szintén az európai élmezőnybe tartozik. A szélsőjobboldali Osztrák Szabadságpárt támogatóinak aránya 6,5 százalékponttal, 19,5-ről 26%-ra nőtt a legutóbbi időszakban, miközben a már tavaly tavasszal is alig kimutatható Szövetség Ausztria Jövőjéért teljesen eltűnt. Az osztrákokhoz hasonló, 5,7 százalékpontos emelkedést figyelhetünk meg Cipruson is. Ehhez nagyjából az igen magas népszerűséggel rendelkező kommunista AKEL csaknem 4 százalékpontos bővüléséből, jóval kisebb arányban pedig a nacionalista Országos Népi Front (ELAM) 1,8%-os támogatottságából áll össze.

Franciaországban – az elnökválasztásra vonatkozó felmérések alapján – közel 5 százalékponttal nőtt a populista erők támogatottsága 2014 tavasza és 2015 nyara között. Bár továbbra is a Nemzeti Front (FN) a legnagyobb támogatottsággal rendelkező, legmeghatározóbb populista párt az országban, a szélsőjobboldali párttal – illetve annak vezetőjével – szimpatizálók aránya mindössze 1 százalékponttal magasabb jelenleg, mint 2014 májusában. A francia populisták öt százalékpontos növekedéséhez két másik szervezet támogatói bázisának bővülése is kellett, az Új Antikapitalista Párt 1,2, a Baloldali Front 2,66%-kal járult hozzá ehhez.

Mintegy 4 százalékponttal emelkedett a populista politikai szervezetekre szavazni szándékozók aránya Szlovákiában és Írországban, mindkét országban egy ilyen pártot találunk jelenleg. A Szlovák Nemzeti Párt a legfrissebb rendelkezésre álló adatok alapján 8%-os támogatottsággal rendelkezik a biztos választók körében, míg az EP-választáson a 4%-ot sem érte el a nacionalista szervezet, vagyis rövid időn belül megduplázta támogatóinak arányát. Írországban a Sinn Féin képviseli a populista politikát, a párt tavaly tavasszal is stabil társadalmi beágyazottsággal rendelkezett, hiszen a választók 17%-a szavazott bizalmat a legnagyobb ír katolikus, baloldali nacionalizmust képviselő pártnak. 2015 nyarán még jelentősebb bázissal rendelkezik a szervezet, melyet immár a pártot választani tudók több mint egyötöde támogat Írországban. Belgiumban szintén hasonló mértékben, 3,84 százalékponttal lett nagyobb a populista pártok népszerűsége, amely meghatározó mértékben a Vlaams Belang erősödésének köszönhető, a List Dedecker alig kimutatható, mintegy fél százalékpontos jelenléte mellett.

Lengyelországban bővült még kisebb, de szignifikáns arányban a populisták támogatottsága, ám a lengyelek esete mégis különleges. Bár országos szinten összesítve mindössze 3,1 százalékponttal bővült a populisták népszerűsége, ám a pártok szintjén ennél jóval nagyobb, számottevő támogatottságbeli változások zajlottak le a vizsgált időszakban. A 2011-ben alakult és a 2014-es EP-választáson 7% feletti eredményt elérő, konzervatív-liberális és euroszeptikus ideológiájú Új Jobboldali Kongresszus (KNP) párt támogatottsága 2015 nyarára lényegében kimutathatatlanra vált, míg a Jog és Igazságosság (PiS) szavazóbázisa ezidő alatt tekintélyes mértékben, tíz százalékponttal bővült, és jelenleg már a biztos szavazók 42%-a támogatja őket. Ezzel a PiS a Jobbik mögött a második legnagyobb szavazóbázis-növekedést érte el a vizsgált időintervallumban, a KNP összeomlása miatt ugyanakkor mindez nem járt együtt a lengyelországi populista szavazók arányának kiugró növekedésével, hanem inkább a populista szavazók preferenciáinak átrendeződéséről beszélhetünk.

Tizenkettedik országgént Spanyolországban nőtt még szignifikánsnak tekinthető mértékben a populista pártok együttes támogatottsága, összességében három százalékponttal. Ennél azonban jóval nagyobb változás történt a két populistának számító baloldali spanyol szervezet társadalmi bázisában. Az Egyesült Baloldal (IU) szavazóbázisa ugyanis jelentős mértékben, a felére apadt az elmúlt szűk másfél éves periódusban, öt és fél százalékpontot veszítve jelenleg mindössze 4,5%-on állnak a legutóbbi EP-voksoláson elért 10%-kal szemben. Ezzel szemben a másik baloldali populista párt, a Podemos igen jelentős, szavazóbázis-növekedést könyvelhetett el, lényegében megduplázva 2014 tavaszán elért 8%-os támogatottságát: ma már ugyanis a spanyol választók 16,5%-a voksolna rájuk (arról nem is beszélve, hogy állt már időközben ennél is sokkal jobban a Podemos az elmúlt másfél évben). A nyolc és fél százalékpontos növekedés az európai populista pártok körében is kiemelkedőnek számít, ennél nagyobb mértékben csak a magyar Jobbik, a lengyel PiS, valamint az olasz Északi Liga tudott szavazókat szerezni a vizsgált periódusban.

További öt EU-s tagországban nem szignifikánsan – két százalékpontnál kisebb mértékben – erősödtek a nem mainstream populista politikai erők. Lettországon és Luxemburgban egy-egy populista párt támogatottsága változott, míg Hollandia és Finnország esetében három, illetve két populista erő együttes támogatottságának minimális változásáról beszélhetünk.

A fentiek mellett három tagállamban csökkent nem szignifikánsan – tehát stagnálásként értelmezhető – mértékben a populista pártok össztámogatottsága. Romániában a Nagy-Románia Párt egyébként sem igazán jelentős, 2,7%-os EP-választási támogatottsága csökkent mintegy fél százalékponttal, és Bulgáriában is azonos mértékű, 0,6 százalékpontos csökkenés állt be a populisták társadalmi bázisában. Utóbbi ország esetében ugyanakkor a lengyelországihoz hasonló átrendeződést figyelhetünk meg. A 2014-ben még 10% körüli eredményt elérő

Bulgaria bez Cenzura nevű formáció teljesen eltűnt 2015 nyarára, viszont a Hazafias Front képében megjelent egy új, jelenleg 7%-os támogatottsággal rendelkező populista párt. A harmadik nem mainstream bolgár párt, az Ataka pedig 2015 közepére megduplázta másfél évvel korábbi, 3%-os szavazóbázisát.

A két 2007-ben csatlakozott tagország mellett Németországban is csak minimálisan csökkent a populista pártok társadalmi bázisa. A – nevében is – baloldali Die Linke ugyan növelni tudta a 2009-ben és 2014-ben is 7,5% körüli támogatottságát 10%-ra, a nemzeti konzervatív AfD másfél évvel ezelőtti, 7%-os támogatottsága közel felére csökkent, így összességében a német populista szavazók aránya 1,5 százalékponttal mérséklődött 2015. harmadik negyedére. Portugáliában három baloldali populista párt verseng a szavazatokért, közülük a Baloldali Blokk (BE) szavazóinak aránya duplájára, 5%-ról 10%-ra nőtt, a kommunista Egyesült Demokratikus Koalíció (CDU) ugyanakkor szimpatizánsainak egyharmadát veszítette el a vizsgált időszakban. A Munkások Kommunista Pártja pedig már 2014-ben is csak marginális, mintegy 1,7%-os eredményt tudott elérni, ami 2015 őszére 1%-ra csökkent.

Csehországban szignifikáns, de mérsékelt visszaesést figyelhetünk meg az elmúlt másfél év során. Csehországban ezzel szemben erősödni tudtak a kommunisták, a Cseh Kommunista Párt támogatottsága 2,5 százalékponttal magasabb a legfrissebb felmérések szerint, mint 2014 tavaszán, amivel már az összes biztos választó közül minden nyolcadik bizalmát élvezik. Az euroszkeptikus Szabad Polgárok Pártja ugyanakkor 2014-ben elért 5% körüli támogatottságát teljesen „felélte”, és mára kimutathatatlaná vált a társadalmi beágyazottsága, emiatt a populisták csehországi összesített támogatottsága is csökkent.

Litvániában számottevően, közel hat százalékponttal esett vissza a populista pártokra szavazni szándékozók aránya 2014-hez képest, így ma a biztos választók körében 15%-nyian vannak. A két nem mainstream párt támogatottsága kiegyenlítetté vált, mert amíg a Litván Parasztok és Zöldek Uniója (LVŽS) támogatottsága nem változott érdemben az utóbbi másfél évben, és továbbra is 7% körüli szavazóbázissal rendelkeznek, addig a Rend és Igazság (TT) társadalmi bázisa jelentősen csökkent, 14%-ról 8%-ra esett vissza.

Két uniós tagállamban regisztrálhatunk kiugróan magas visszaesést a populista pártok támogatóinak arányában. Dániában a júniusi országgyűlési választáson minden ötödik dán szavazott valamelyik populista pártra, míg a legutóbbi EP-voksolás alkalmával még majdnem minden negyedik szavazat érkezett ezekre az erőkre összesen, akik együttesen támogatóik egyharmadát veszítették el valamivel több mint egy év leforgása alatt. A 13,5 százalékpontos visszaesés nagyjából abból következett, hogy a Néppárt az EU Ellen (N) nevű szervezet teljesen elvesztette társadalmi bázisát, amely 2014-ben még 8%-nyi szavazót jelentett. Öt és fél százalékpontot veszített Dánia jelenleg második legnépszerűbb pártja, a szélsőjobboldali Dán

Néppárt (O), melyre 2015 nyarán a választók több mint egyötöde voksolt. A 2014-hez viszonyított jelentős visszaesés ellenére ez a választási eredmény hatalmas sikerként és áttörésként értékelhető a populista Dán Néppárt számára, mivel a 2011-es dán országgyűlési választáson még csupán 12% körüli eredményt tudtak elérni. A harmadik nem mainstream párt, a Baloldali Blokk (B.E.) 4-5% közötti bázisa nem változott a vizsgált periódusban.

Az Európai Unió tagállamai közül a legnagyobb arányú visszaesést az Egyesült Királyságban találjuk 2014 májusa és 2015 nyara között. Az EP-választást odahaza 26,5%-os szavazataránnyal megnyerő és ezzel történelmi sikert elérő euroszeptikus populista párt, az UKIP támogatottsága bő egy év alatt a felére apadt, a 2015 májusában tartott általános országgyűlési választáson 12,7%-os szavazatarányt ért el a párt, és jelenleg is nagyjából ezen a szinten, 13%-on áll az euroszeptikus párt társadalmi támogatottsága a biztos választók körében. Ezzel együtt a 13,5 százalékpontos szavazóbázis-csökkenés a legjelentősebb, melyet európai populista párt az elmúlt bő egy év során elkönyvelhetett.

2.4. Egyes pártok kiemelkedő eredményei

Az országos szinten összesített támogatottsági adatok és azok változása elfedi az egyes populista pártok „egyéni teljesítményeit”, márpedig a különböző európai populista pártok között is találunk kiugró, említésre méltó adatokat, melyek tovább árnyalják az Európai Unió tagállamain belüli populizmus erőviszonyait. Ha ebből a szempontból tekintjük át a populista pártokat tartalmazó táblázatunkat, akkor azt láthatjuk, hogy Európa-szerte egyetlen populista párt van, melynek szavazóbázisa meghaladja a 40%-ot: a lengyel konzervatív jobboldali PiS 42,3%-os szavazótáborával az EU legerősebb populista alakulatának számít. 30% feletti támogatottsággal a PiS-en kívül két párt, a szeptemberben választási győzelmet arató görög Sziriza és a marxista-leninista kommunizmus ideológiáját követő ciprusi AKEL rendelkezik, amelyek a választók 35,5%, illetve 30,8%-ának bizalmát élvezik 2015 harmadik negyedében.

A populista pártok „elitjébe” tartozik még az Osztrák Szabadságpárt, a francia Nemzeti Front és a Jobbik is egyaránt 26%-os társadalmi bázisával. Előbbiek mellett még három, összesen pedig kilenc európai populista párt szavazóbázisa haladja meg a 20%-ot: az olasz baloldali Öt Csillag Mozgalmat a biztos szavazók 22,5%-a, az ír Sinn Féint 21%, a jobboldali populista Dán Néppártot pedig a választók 21,1%-a támogatja. Mellettük még a Svéd Demokraták (17,8%), a spanyol Podemos (16,5%), a lett Nemzeti Szövetség (16%), valamint az olasz Északi Liga (15,8%) és a Finnek Pártja (15%) alkotja az európai populista élmezőnyt.

Az elmúlt szűk másfél év pártpreferencia-változásai tekintetében is érdemes felállítani a pártok rangsorát. A Jobbik Magyarországon elért, 11,32 százalékpontos növekedésénél egyetlen európai populista párt sem tudta megközelíteni. Ehhez a második legnagyobb szavazóbázis-bővülést regisztráló lengyel Jog és Igazságosság (PiS) jutott a legközelebb, amely 10 százalékpontot erősödött tavaly május óta, de csaknem ugyanilyen mértékben (9,65 százalékpont) nőtt az olasz Északi Liga szavazóbázisa is. Szeptemberi választási sikerével együtt kiemelkedőnek tekinthető még a Sziriza támogatottságának közel kilenc százalékpontos növekedése is. Igen jelentősen nőtt még a spanyol Podemos (8,5 szp.) és a Svéd Demokraták (8,1 szp.), valamint a bolgár Hazafias Mozgalom (Patriotic Front, 7 szp.) az Osztrák Szabadságpárt (6,5 szp.) és a görög LAEN (6,4 szp.) szavazóbázisa is.

A másik oldalon, a legnagyobbat zuhanó pártok listájának élén a brit UKIP található, melynek szavazóbázisa szűk másfél év alatt 13,5 százalékpontot esett, ami által az EP-választáson nyújtott csúcsteljesítményéhez képest gyakorlatilag megfeleződött támogatóinak aránya. A képzeletbeli dobogó második és harmadik helyén álló pártok számára sokkal súlyosabb következményekkel járt a szavazatvesztés: a bolgár Bulgaria bez Cenzura (-10,64 szp.) és a dán Néppárt az EU Ellen (-8 szp.) teljes, kimutatható támogatottságát elveszítette. Hasonlóan járt a lengyel Új jobboldali Koalíció (-6,76 szp.), de közel az összes szimpatizánsa eltávolodott a lett Rend és Igazság pártjától is (-6,32 szp.). A több mint 5 százalékponttal süllyedő pártok közül a cseh Svobodni eltűnt, a spanyol Egyesült Baloldal a felére zsugorodott. A Dán Néppárt ugyanakkor az öt és fél százalékpontos csökkenés ellenére továbbra is az egyik legtámogatottabb politikai erő hazájában.

Még egyszer hangsúlyozzuk, hogy elemzésünk az establishmenten kívüli populista pártokkal foglalkozott. A mainstream pártcsaládok populizmus általi “fertőzöttsége” (így például a Fidesz) nem képezte a vizsgálat tárgyát.

3. Stratégiai megközelítések a populizmus kezelésére

A fősodorbeli politika számára mindenféleképpen kihívás a populizmus, de ahogy a populizmusnak számtalan eltérő válfaja van, úgy a nem-populista pártok reakciója is nagyon eltérő. Ahogy nincs konkrét sikeres populista stratégia, hiszen a populizmus sikere azon múlik, hogy képes-e ügyesen megragadni egy valós demokratikus hiányt, úgy nem létezik egy kizárólagosan sikeres populizmus-ellenes stratégia sem. Nyilvánvalóan szerepet játszik az ilyen stratégiák kialakításában a demokratikus deficit, azaz a kezeletlen vagy nem megfelelően tematizált probléma jellege; a populista párt sikere, társadalmi elfogadottsága; a populista párt radikalizmusa; a választási rendszer; a többi párt reakciója; a média attitűdje; a nemzetközi környezet; stb. Az egyes tényezők, és a hozzájuk kapcsolódó potenciális anti-populista taktikák részletes ismertetése helyett az alábbiakban arra szorítkozunk, hogy 4 stratégiai megközelítést áttekintünk, amelyek közül valamelyikbe (adott esetben több mint egybe), általános jellegük folytán valamennyi mainstream párt reakciója besorolható. Lényeges kiemelni, hogy ezek ideáltípusok, és mint olyanok soha nem jelennek meg a valós életben tiszta formában. Egy párt reakcióját több politikus és testület jeleníti meg (ráadásul lokális, regionális és országos szinten), és nem biztos, hogy ezek összhangban vannak egymással, ráadásul itt nem is feltétlenül egy párt, hanem teljes pártrendszerek reakciójáról is beszélünk. Emellett az alábbi stratégiák részben nem egymást kizáró, hanem részben kombinálható elemeket is tartalmaznak.

Végezetül fontos hangsúlyozni, hogy bár itt a fősodorbeli pártokról vagy pártrendszerekről beszélünk, ez egy jelentősen leegyszerűsítő keret, hiszen a pártok ritkán reagálnak együttesen és a stratégiájukat külön-külön, a saját érdekeikkel vagy meggyőződéseikkel összhangban alakítják ki. Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek érdek- és/vagy elvi egyezések, és ebből eredően hasonló válaszok, sőt, azt sem jelenti, hogy nincsenek eseti jelleggel összehangolt stratégiák és cselekvések. De a pártok egyéni döntései határozzák meg a populizmushoz (azaz mind a populista pártokhoz, mind a populista eszközökhöz) való viszonyulást, ideértve a kollektív fellépés kereteinek elfogadását is.

Sőt, a nem populista pártok eltérő érdekei gyakran eltérő stratégiai válaszokat eredményeznek, és az egyes pártok válaszai gyakran hatással vannak a többi szereplő válaszára is. Tegyük fel például, hogy egy erősen idegenellenes populista párt esetében elvi egyetértés uralkodik, hogy jobb lenne az idegenellenességet karanténban tartani, például úgy vélik, hogy az egyelőre kisebbséget képviselő, de terjedő veszélyes társadalmi felfogást a fősodorbeli politikai egyértelmű elutasításával lehet a legjobban megállítani.

Egy ilyen stratégia kölcsönös betartása azonban mindenképpen költséges tud lenni az azt működtető pártokra nézve, ráadásul eltérő mértékben. Egy jobbközép párt számára különösen kockázatos lehet, ha a párt jobbszélét veszni hagyja egy olyan helyzetben, amikor nő a társadalomban az idegenellenesség, és ha arra jut, hogy ez már jelentősen befolyásolja a választási esélyeit (azaz amikor már többet veszít a jobboldalon, mint amennyit középen veszítene, ha ő is idegenellenes húrokat pengetne), akkor könnyen lehet, hogy elhagyja a mainstream konszenzust, mert az aktív konfrontációból vagy a populisták által felvetett témákból jobban profitál. Egyébként ez abszolút elképzelhető egy olyan baloldali párt esetében is, amely bázisának egy része nemzeti beállítottságú és könnyen "ingázik" a szélsőjobb és a baloldal között. Egy ilyen helyzetben nyilván nem tartható fenn hosszútávon a karantén vagy a populista témák felkarolásának elutasítása. Így például aligha meglepő, hogy Ausztriában a populista Szabadságpárt (FPÖ) szakadatlan sikerszériája után az Osztrák Néppárt (ÖVP) 1999-ben végül koalícióra lépett a szélsőségesekkel, mint ahogy az is a társadalmi elmozdulás mértékét jelzi, hogy tartományi szinten időközben a szociáldemokraták is létrehoztak ilyen koalíciót. Elképzelhető, hogy a helyi közegben semmiképpen nem lett volna esélye egy, a szélsőséget a mindenfajta végrehajtó hatalomból történő kizárásra törekvő stratégiának, de az osztrák példa azt is mutatja, hogy egy ilyen stratégiát szinte lehetetlen hosszútávon fenntartani, ha a közös stratégia elhagyása jelentős politikai haszonnal kecsegtet. Ausztriában az ÖVP igen jelentősen profitált az addigi konszenzus felrúgásából, hiszen 1999 és 2002 között 26%-ról 42%-ra tornázta fel a népszerűségét és hatalmas győzelmet aratott, bár ez a siker nem bizonyult tartósnak, mint ahogy az FPÖ még nagyobb mértékű visszaesése 27%-ról 10%-ra sem.

Tehát a populizmusra adott reakciók során mindig szembesülni fogunk játékelméleti, kollektív cselekvés jellegű dilemmákkal, azaz felmerül az a probléma, hogy bár a nem-populista pártok sok esetben profitálhatnak a koordinált fellépésből, egy-egy fősodorbeli párt nagyobb hasznot láthat a közös fellépésből való kilépésben, ami egyúttal a teljes stratégiát ellehetetleníti. Ennek eredményeképp a populizmusra adott válasz egy folyamatos, ingtag lavírozás, ami figyelembe veszi a populizmus sikerességét, a fősodorbeli párt helyezkedését az ideológiai palettán, illetve az utóbbi viszonyulását a populista párt vélt támogatóinak ideológiai beállítottságához képest, valamint a többi fősodorbeli párt stratégiáját. Az ebből eredő fluktuáló reakció igen meghatározó eleme a populizmusra adott fősodorbeli válaszoknak.

3.1 Ignorálás

Bár manapság ez ritka, de az elmúlt évtizedekben a populistákat az általuk felvetett problémákkal együtt gyakran ignorálták mint átmeneti jelenséget. A populizmus jelenlegi európai sikereit tekintve ez nem hangzik választási szempontból ígéretes

stratégiának, arról nem is beszélve, hogy ha abból indulunk ki, hogy a populisták valós problémákat tematizálnak – bár általában leegyszerűsítve és kétes eszközökkel – ez első pillantásra nem tűnik egy nyerő vagy akár megnyerő gondolatnak. De sem a múltat tekintve, sem a jövőre nézve nem feltétlenül a jelenlegi „sikeres populizmus” a jellemző állapot. Bár sokszor voltak populista fellángolások a nyugat-európai demokráciákban, ezek választási sikere időben többnyire korlátozottnak bizonyult. Azokban az országokban, ahol a választási rendszernek köszönhetően a kisebb pártok eleve nem jutnak parlamenti képviselőre, még egy 10-15%-os populista párt sem jelent *feltétlenül* választási kihívást a főszabályrendszer egészére nézve, hiszen elképzelhető, hogy egyetlen parlamenti mandátumhoz sem jut a viszonylagos siker ellenére. Márpedig ha egy populista párt hosszútávon nem tud parlamenti platformot szerezni, akkor általában nincs esélye megerősödni. Így például Európán kívülre tekintve az Egyesült Államokban a populista harmadik pártok beágyazására tett kísérletek rend szerint kudarcot vallottak, és egyébiránt Nagy-Britanniában és Franciaországban is sokáig úgy tűnhetett, hogy epizodikus sikerek ellenére nem tudnak tartósan a politikai rendszer részévé válni a populisták.

De a választói akarat sokszínűségét jobban megjelenítő arányos választási rendszerekben is dönthet úgy a többi párt, hogy nem foglalkozik a populistákkal, vagy azért, mert nem elég erősek ahhoz, hogy kihívást jelentsenek, vagy azért, mert a hatalomból történő távortartástól hasonló hatást várnak, mint a többségi rendszerekben a parlamenten kívül tartástól.

Bár egyik országban sem a teljes ignorálás stratégiája érvényesült, figyelembe véve a francia és a brit populisták sikereit (amelyek nemzeti szinten egyelőre közvélemény-kutatásokra korlátozódnak és egyáltalán nem biztos, hogy a közeljövőben vagy valaha tömegesen megszerzett parlamenti mandátumokra fordítható le), még elemeiben sem tűnhet ez sikeres stratégiának. De muszáj kiemelni, hogy bár a populista témák és retorika olykor megjelent a főszabályrendszerben is, összességében sikerült a populistákat évtizedeken keresztül távol tartani a kormányzattól és majdnem teljesen a nemzeti szintű törvényhozásból is. Bár etikailag az is vitatható, hogy a populisták által instrumentalizált demokratikus deficitet nem sikerült felszámolni, egyúttal az is egyértelmű, hogy a társadalom többségét soha nem tudták képviselni a populisták. Hogy erkölcsileg helyesebb-e a kisebbség (például idegenellenes vagy idegengyűlölő) véleményét adott esetben teljesen ignorálni, mint "integrálni", az a jelenlegi helyzet keretében nem megválaszolható kérdés, és amellet nyilván a konkrét helyzettől is függ.

3.2 Karantén

Az ignorálást kiegészítheti vagy helyettesítheti egy tudatos politikai karantén a populistákkal szemben, azaz a főszabályrendszerben a pártok dönthetnek úgy, hogy nem

hajlandók a politikai diskurzus legitim résztvevőjeként elismerni a populista pártot. Ehhez nyilvánvalóan kell valamilyen szélsőséges álláspont, amit a populista párt képvisel, hiszen az elitellenesség önmagában aligha indokolhatja a karantént. Sem a társadalmi egyenlőtlenség vagy a szigorú költségvetési politika határozott elutasítása, sem pedig a bevándorlás csökkentésére vonatkozó igény önmagában nem minősíthető szélsőségesnek, amennyiben nem társul hozzá uszító retorika, kirekesztés vagy a demokrácia elutasítása.

Amellett, hogy a karantén létrehozása mögött sokszor valós meggyőződés húzódik meg, olyan stratégiai megfontolások is szerepet játszhatnak benne, hogy ezzel a mérsékelt politika üzen a polgároknak: aki a társadalmi középhez akar tartozni, az nem támogatja a populizmust. Abból kiindulva, hogy az emberek túlnyomó többségében valóban van konformizmus iránti vagy, a populisták melletti elköteleződést non-konformista döntésként feltűntetni sikeres lehet és gátat szabhat azok növekedésének. Ráadásul a karantén még gyakorlati szinten is azt üzenheti, hogy a populista párt támogatása a szavazat elpazarlása, mert soha nem lesz lehetősége a hatalom közelébe kerülni a fősodorbeli pártok nélkül, ami lényegét tekintve erősen csökkent potenciájú politikai résztvevőt csinál a populistákból.

Egy ilyen stratégia azonban különösen ki van téve a résztvevők együttműködésének. Aligha marad fenntartható egy politikai karantén, ha egy vagy több jelentősebb fősodorbeli párt nem hajlandó részt venni benne és lényegében elismeri, hogy a populista párt is része a fősodor demokratikus versengésének. Hasonlóképpen a fősodorbeli médiának is támogatnia kell egy ilyen konzekvens fellépést. Emellett nyilvánvaló, hogy a valós problémák elhanyagolása inkább serkenteni fogja azt a reakciót, ami a populizmust táplálja. A karantén lehet pótcselekvés a populisták által hangoztatott valós problémák elkenésére, ami nem szerencsés, még akkor sem, ha nem zárja ki, hogy ettől függetlenül politikailag sikeres lehet a karantén. A karanténnal továbbá az is probléma lehet, hogy erősítheti a populisták áldozati státuszát, az elit arroganciájáról sugallt képet, és ez adott esetben a populisták malmára hajthatja a vizet.

3.3 A populisták témáinak "mainstreamesítése", a fősodor populistásodása

A megközelítés erkölcsi vetületeit félretéve a politikailag egyik legsikeresebb megoldás a populisták semlegesítésére a populisták által hangoztatott főbb tematikák, problémák a fősodorbeli diskurzusba és politikába történő beemelése lehet. Ahogy korábban említettük, a populista pártokat összekötő közös elem a nép szembeállítása az elittel, az utóbbi tevékenységének pellengérré állítása mint a "kis ember" érdekeitől elrugaskodott, divatos magyar kifejezéssel élve azt "eláruló" politika.

Amiben eltérés van, az az, hogy ezt milyen témákkal, illetve problémákkal azonosítják a populisták. Latin-Amerikában vagy Dél-Európában gyakran a szegénység és az egyenlőtlenség merül fel lényeges problémaként, ennek megfelelően a populisták gyakran baloldaltól közelítenek a politikához. Bár Európában is egyre erősebbek az egyenlőtlenség és a szabadkereskedelem ellen tiltakozó baloldali populisták, itt még mindig jellemzőbb az idegen- és bevándorlásellenes, szélsőjobboldali vagy abba hajló populizmus. A közös vonás az érintett pártokban az az állításuk, hogy az elit (melynek része a mainstream jobb és bal egyaránt) nem képes kezelni lényeges társadalmi problémákat, sőt, nem is hajlandó ezeket figyelembe venni.

Bár egy ügyes populista sok témából tud sikert kovácsolni, az nem igaz, hogy bármire fel lehet húzni egy sikeres populista mozgalmat. Ahol nincs olyan téma, amellyel a népesség jelentős hányada él együtt kezeletlen problémaként, ott legfeljebb korlátozott sikere lehet egy populista pártnak. Ez korántsem jelenti azt, hogy az adott társadalomnak problémamentesnek kell lennie, de ha fennálló problémák külön-külön csak kis csoportokat érintenek, akkor nincs meg a vezérrövidítés, amivel össze lehet hozni és meg lehet tartani a populista párthoz kapcsolódó szavazók közösségét.

A „nagy téma” kapcsán azonban ki lehet fogni a szelet a populisták vitorlájából azzal, ha a fősodorbéli pártok, vagy legalább azok közül egy jelentősebb párt foglalkozik a problémával és beemeli a saját retorikájába. Amennyiben a kommunikációja e téren hitelességet sugároz, úgy egyre nehezebben lesz fenntartható a populisták azon érve, miszerint az elit elhanyagolja a népet mozgató valós problémát, vagy hogy túlzottan elrugaszkodott az elit felfogása ezen problémák megértéséhez.

A mainstream populistásodása azonban egy kockázatos játék, több szempontból is. Elsősorban annak a veszélyével fenyeget, hogy a probléma elismerésével együtt a populista megoldási javaslatok is a mainstream részévé válnak, vagy hogy a politikai sikeresség érdekében a fősodorbéli politika átveszi a populisták, adott esetben kirekesztő, idegenellenes vagy szimplán a problémát durván leegyszerűsítő hozzáállását. Példának okáért aligha hasznos vagy jó demokratikus gyakorlat, ha a fősodorbéli politika letagadja a bevándorlók integrációjával kapcsolatos problémákat és hiányosságokat – ez ellentmond sokak mindennapi tapasztalatának. Egyúttal nem segít sem a probléma megoldásán, sem a társadalmi közbeszédén, ha a fősodorbéli politika is azt sugallja, hogy egyszerű megoldás van ezekre a problémákra; vagy hogy a bevándorlók önmagukban problémát testesítenek meg; vagy hogy azok aggálya is teljesen indokolt, akik történetesen nagyon kevés bevándorló által lakott vidéken élnek és csak "zsigerből" utasítanak el mindent, ami eltér a saját szűk etnikai vagy kulturális elképzeléseiktől. Függetlenül attól, hogy valakinek mi a véleménye a bevándorlókról, a társadalmi kirekesztés növelése jelentősen növeli az integráció kudarcának esélyét és ezzel a konfliktusos együttélés valószínűségét is, ami hosszú távon olyan társadalmi polarizációt szül, ami csak jövőbeni populisták sikerét

jelentheti. Hogy a politikai paletta másik oldalának gyengéire is rámutassunk: a hangzatos policy-k, mint a francia szocialisták 75%-ös adója a különösen magas jövedelmekre a jelentős sajtófigyelem ellenére nemhogy nem tettek sokat az egyenlőtlenségek csökkentése érdekében, de ráadásul a kormány két év után az adó csendes kivezetésére kényszerült, miután minimális bevétel mellett feltehetően olyan károkat is okozott, amit egy alacsonyabb adókulcs valószínűleg nem okozott volt.

Ezért különösen problematikus lehet az ilyen retorika/kommunikáció átvétele, ha nem párosul hozzá semmilyen valós közpolitikai erőfeszítés vagy szándék, ami azt sugallná, hogy az adott politikai erő valóban komolyan veszi a problémát. Ellenzékben e tekintetben viszonylag tág a játéktér, de egy kormányzati erő esetében hosszútávon visszaüthet, ha nem kínál megoldásokat. Ahogy az imént kiemeltük, itt a legnagyobb kockázat, hogy a rövidtávú politikai haszon érdekében egy nehezen kezelhető problémát a politikai diskurzus középpontjába helyez a fősodorbéli politika, majd elhanyagolja vagy lassan oldja meg, ami a kommunikáció és a valóság közötti szakadékot mélyíti és hosszútávon nem csak legitimálja a populistákat, hanem jelentősen szélesítheti a bázisukat is. Franciaországban a konzervatív jobboldal időnként megpróbált idegenellenes húrokat pengetni, és volt, hogy ezzel javítottak a konzervatív vezetés megítélésén, ám a dolgok jelenlegi állása szerint ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a Front National példátlan mértékben erősödött meg.

3.4 Offenzív problémakezelés

A demokratikus elvekkel leginkább összhangban lévő megoldás a populisták által felvetett problémák elismerése, az aktív vita a populista érvrendszerrel, annak szembeállítás a valósággal, és az abban rejlő túlzások helyreigazítása, valamint a közpolitikai megoldások kidolgozása. Mindazonáltal ez az idealizált megközelítés nem könnyen alkalmazható a gyakorlatban és nem is biztos, hogy akár a politikai elitnek minden esetben megvan a képessége arra, hogy egy ilyen helyzetet megfelelően kezeljen (elvégre a demokratikus hiány, amelyet a populisták meglovagolnak is az adott elit alatt jött létre). Ugyanakkor még a jobb kommunikáció és a hatékonyabb közpolitikai erőfeszítések mellett sem biztos, hogy nem marad a nyilvánosságnak egy szelete, amely inkább hajlamos lesz a populistákban bízni. Ideális esetben a demokrácia megoldja a nép problémáit, és ideális esetben a nép ezt felismeri és elismeri. De emberek csinálják a demokratikus politikát, emberek szavaznak a demokratikus politika teljesítményére, és bár nehezen vitatható el, hogy a demokrácia *általában* jobban teljesít az autoriter rendszereknél, és különösen jobban teljesít a populáris igények kielégítésében, de tökéletességről nem lehet szó. Ennélfogva a populizmusnak mindig lesz táptalaja, csak annak mértéke és relevanciája ingadozik.

Ráadásul a populisták gyakran épp olyan jogos problémafelvetésekre alapozzák a kommunikációjukat, amelyek nagy léptékű, több évtizedes problémák. A szegénység Dél-Amerikában, a bevándorlók integrációja vagy a növekvő egyenlőtlenség Nyugat-Európában, a romák integrációja Kelet-Európában és a Balkánon, stb. Aggasztó, hogy ezekkel kapcsolatban sokszor nagyon kevés előrelépés történik, és sokszor nincs jele annak, hogy a politika kellő tudomást vesz a problémákról. Ám sok esetben az intenzív figyelem sem jelent megoldást egy több generációt igénylő problémahalmaz látványos csökkentésében, és e tekintetben mindegy, hogy ki a döntéshozó és mennyire elkötelezett a probléma megoldásában.

A populisták hangzatos és általában radikális lózungjaik ellenére nyilván még kevésbé képesek ezen problémák megoldására, de ez sajnálatosan csak a gyakorlatban derülhet ki, és az gyakran jelentős negatívumokkal jár. Bármit is mond a Jobbik, a roma integráció problémája nem fog megoldódni pusztán rendpárti elemekkel; bármit is mond az AFD Németországban, az euró-t nem lehet "óvatosan" kivezetni és valószínűleg messze nem annyi problémát oldana meg a felszámolása, mint amennyinek a megoldását a párt ettől várja, és jó eséllyel még többet okozna; és bármit ígérnek a bevándorlás-ellenes populisták, a banlieue-k mély problémáit nem lehet gyorskezelni és a bevándorlás teljes leállítását egyes országokban ráadásul súlyos gazdasági problémákat is okozna.

Összességében tehát azt sugallni, hogy a populizmus sikeresen kezelhető a demokratikus eszközök jó bevetésével kissé olyan, mint a populista ígéret maga: hangzatos, de irreális. De nem akarjuk hasonlatot túlzásba vinni: a populizmussal szemben ez mindenképpen egy nemes kísérlet, és amennyiben az alkalmazói komolyan veszik, úgy mindent összevetve ez tűnik általában a legjobb, és minden bizonnyal a legdemokratikusabb eszköznek a populizmussal szemben.

Policy Solutions
Politikai Elemző és Tanácsadó Intézet

Budapest, 1065, Révay utca 10.

(1) 4-748-748

info@policysolutions.hu

www.policysolutions.hu

POLICYSOLUTIONS

